

LIETUVOS ŽEMĖS ŪKIO UNIVERSITETAS

EKONOMIKOS IR VADYBOS FAKULTETAS

Verslo vadybos katedra

Vaida VINČIAUSKIENĖ

JAUNŲJŲ ŪKININKŲ ŪKIŲ KONKURENCINGUMO DIDINIMAS

Magistrantūros studijų baigiamasis darbas

Studijų sritis: Socialiniai mokslai

Studijų kryptis: Vadyba ir verslo administravimas

Studijų programa: Žemės ūkio verslo vadyba

Akademija, 2010

Baigiamųjų darbų ir egzaminų vertinimo komisija:

(Patvirtinta Rektoriaus 2010 m. kovo 17 d. įsakymu Nr. 63KB)

Pirmininkas: Prof. habil. dr. Pranas Žukauskas, Vytauto Didžiojo universitetas

Nariai:

1. Prof. dr. J. Ramanauskienė, Lietuvos žemės ūkio universitetas
2. Doc. dr. A. Gargasas, Lietuvos žemės ūkio universitetas
3. Doc. dr. A. Astromskienė, Lietuvos žemės ūkio universitetas
4. Doc. dr. J. Kirstukas, Lietuvos žemės ūkio universitetas

Mokslinis vadovas: Prof. dr. F. Klupšas, Lietuvos žemės ūkio universitetas

Recenzentas: Doc. dr. A. Gargasas, Lietuvos žemės ūkio universitetas

Katedros vedėjas: Doc. dr. A. Gargasas, Lietuvos žemės ūkio universitetas

Oponentė: Doc. dr. V. Šilingienė, Lietuvos žemės ūkio universitetas

SANTRAUKA**Vaida VINČIAUSKIENĖ****Jaunųjų ūkininkų ūkių konkurencingumo didinimas**

Magistrantūros studijų baigiamasis darbas, 51 puslapis, 14 paveikslų, 3 lentelės, 39 literatūros šaltiniai, lietuvių kalba.

RAKTINIAI ŽODŽIAI: jaunųjų ūkininkų ūkiai, Europos Sąjungos parama, konkurencija, konkurencingumas, konkurenciniai pranašumai, konkurencingumo didinimas.

Tyrimo objektas – jaunųjų ūkininkų ūkiai.

Tyrimo dalykas – jaunųjų ūkininkų ūkių konkurencingumas.

Darbo tikslas – pagrįsti jaunųjų ūkininkų ūkių konkurencingumo didinimo galimybes ir parengti jaunųjų ūkininkų ūkių konkurencingumo didinimo modelį.

Uždaviniai:

- 1) išanalizuoti jaunųjų ūkininkų veiklos ypatumus;
- 2) įvertinti jaunųjų ūkininkų ūkių paramos politikos veiksnius, priemones ir jų įgyvendinimo problemas;
- 3) nustatyti jaunųjų ūkininkų ūkių konkurencingumą lemiančius veiksnius;
- 4) pagrįsti jaunųjų ūkininkų ūkių konkurencingumo didinimo priemones.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizės ir sintezės, anketinės apklausos, matematiniai, statistiniai, pirminių ir antrinių duomenų grupavimo, analizės, grafinio vaizdavimo metodai.

Atlikus mokslinės literatūros analizę bei remiantis empirinio tyrimo rezultatais buvo sukurtas jaunųjų ūkininkų ūkių konkurencingumo didinimo modelis.

Tyrimo rezultatai publikuoti: VINČIAUSKIENĖ, V. 2010. *Jaunųjų ūkininkų ūkių konkurencingumo didinimo veiksniai*. Jaunasis mokslininkas 2010: studentų mokslinės konferencijos straipsnių rinkinys.

SUMMARY**Vaida Vinčiauskienė****The amplification of competitiveness of young farmers farms**

Final master paper, 51 pages, 14 pictures, 3 tables, 39 list of references, 2 appendix, in Lithuanian language.

KEY WORDS: the property of young farmers, EU support, competitiveness, the advantage of competitiveness, the amplification of competitiveness.

Research object – the property of young farmers.

Research matter – the competitiveness of the property of young farmers.

The aim of research – to motivate the possibilities of the amplification of competitiveness factor in the property of young farmers and to explore the model of the amplification of competitiveness factor.

Objectives:

1. to analyze the peculiarities of young farmers practice;
2. to evaluate political support agents meant to young farmers, means and realization possibilities;
3. to determine the factors which influence the competitiveness of young farmers property;
4. to motivate the means of the amplification of competitiveness factor.

Research methods: the analysis of scientific literature, questionnaire, mathematical, statistical grouping methods of primary and secondary data.

After scientific literature analysis and considering the data of empirical research, the model of the amplification of competitiveness factor was composed.

The research data was published in VINČIAUSKIENĖ, V. 2010. *Jaunujų ūkininkų ūkių konkurencingumo didinimo veiksniai*. Jaunasis mokslininkas 2010. Studentų mokslinės konferencijos straipsnių rinkinys.

TURINYS

ĮVADAS	7
1. KONKURENCINGUMO ĮTAKOS JAUNŪJŲ ŪKININKŲ ŪKIAMS TEORINIAI YPATUMAI	9
1.1. Konkurencingumas ir jį lemiantys veiksniai	9
1.2. Jaunųjų ūkininkų ūkiai Lietuvoje	21
1.2.1. Jaunųjų ūkininkų ūkių veiklos tikslai	28
1.2.2. Jaunųjų ūkininkų veiklos uždaviniai ir problemos	28
1.3. Europos Sąjungos paramos jaunesiems ūkininkams politikos priemonės	30
2. MARIJAMPOLĖS APSKRITIES JAUNŪJŲ ŪKININKŲ ŪKIŲ KONKURENCINGUMO DIDINIMO TYRIMAS	34
2.1. Jaunųjų ūkininkų ūkių Marijampolės apskrityje veiklos analizė.....	34
2.2. Jaunųjų ūkininkų ūkių konkurencingumo didinimo tyrimo metodika	36
3. JAUNŪJŲ ŪKININKŲ ŪKIŲ KONKURENCINGUMO DIDINIMO MODELIS	39
3.1. Jaunųjų ūkininkų ūkių analizė ir konkurencingumą didinantys veiksniai.....	39
3.2. Jaunųjų ūkininkų ūkių konkurencingumo didinimo modelis	44
IŠVADOS	47
LITERATŪROS SĄRAŠAS	49
PRIEDAI	52

PAGRINDINIŲ SĄVOKŲ ŽODYNĖLIS

Konkurencija – gamintojų, vartotojų ir kitų ekonomikos subjektų varžymasis dėl rinkų, prekių ir kitų išteklių (Ramanauskienė, 2008).

Konkurencingumas - objekto arba subjekto gebėjimas konkuruoti, kintantis laiko, vietos arba sąlygų atžvilgiu (Ramanauskienė, 2008).

Konkurencinis pranašumas – savybė ar savybių visuma, kuri išskiria asmenį, produktą, įmonę, šaką ar šalį iš kitų ir padeda konkuruoti rinkoje (Ramanauskienė, 2008).

Kooperacija – įstatymu pagrįstas pastangų ir išteklių sutelkimas jos dalyvių bendriems tikslams įgyvendinti (Ramanauskienė, 2008).

Jaunasis ūkininkas – asmuo, kuris teikdamas paramos paraišką atitinka šiuos reikalavimus: yra jaunesnis kaip 40 metų, bet ne jaunesnis kaip 18 metų amžiaus; turi pakankamai profesinių įgūdžių ir kompetencijos; pateikia ūkininkavimo veiklos plėtros verslo planą; pirmą kartą kuriasi kaip žemės ūkio valdos ir ūkio (toliau – valdos) valdytojas savo vardu; yra įregistravęs žemės ūkio valdą ir ūkį teisės aktų nustatyta tvarka ne anksčiau kaip prieš 2 metus iki paramos paraiškos pateikimo; dalyvauja žemės ūkio produktų apdirbimo, apdorojimo, gamybos ir paruošimo realizuoti procesuose ir užsiima savo ūkio vadyba (Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 metų programos..., 2007).

Jaunojo ūkininko įsikūrimas – procesas, kai jaunesnis kaip 40 metų amžiaus fizinis asmuo registruotoje žemės valdoje (ūkyje) susikuria sąlygas, reikalingas ūkininkauti toje vietovėje. Jaunojo ūkininko įsikūrimo pradžia laikoma paramos paraiškos kartu su visais reikalingais dokumentais pateikimo data (Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 metų programos..., 2007).

IVADAS

Panaikinus daugelį žemės ūkio produktų prekybos apribojimų tarp Europos šalių, žemės ūkio veiklos subjektams iškilo problema, kaip kuo mažesnėmis išlaidomis pagaminti konkurencingos produkcijos bendrajam Europos Sąjungos (ES) rinkai. Integracija į ES iškelia šalies žemės ūkio konkurencingumo didinimo būtinybę. Jaunieji ūkininkai – vieni aktyviausių žemdirbių, kurie siekia ir naudojami ES parama. Jie gali efektyviai adaptuotis prie naujų technologijų keitimosi ir naudodami mokslines ir technines žinias ne tik prisitaiko prie naujos konkurencingos aplinkos, bet ir didina žemės ūkio sektoriaus konkurencingumą. Į tai atsižvelgdama Europos Sąjunga numatė eilę paramos priemonių, kad jaunųjų ūkininkų ūkiai būtų konkurencingi, orientuoti į inovacijas, koncentruoti ties verslumu. ES lėšos skatina jaunas žmones pasilikti kaime, nes didėja pajamos, tuo pačiu gerindamos jaunųjų ūkininkų šeimų ir kitų valdos narių gyvenimo lygį. Vienas didžiausių iššūkių, su kuriuo susiduria jaunieji ūkininkai – konkurencingumo didinimas.

Šiame darbe jaunaisias ūkininkais bus laikomi tie ūkininkai, kurie ūkius įkūrė pasinaudodami Lietuvos kaimo plėtros 2007 - 2013 m. programos pirmos krypties „Žemės, maisto ūkio ir miškininkystės sektoriaus konkurencingumo didinimas“ priemone „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas“.

Tyrimo problema – atlikta mokslinės literatūros šaltinių analizė parodė, kad Lietuvos žemės ūkio sektoriuje veikiantys subjektai, tame tarpe ir jaunieji ūkininkai, dabartinės ekonomikos sąlygomis patiria vis didėjantį konkurencinį spaudimą, todėl yra svarbu nustatyti, kokiomis priemonėmis galima būtų padidinti jaunųjų ūkininkų ūkių konkurencingumą.

Tyrimo objektas – jaunųjų ūkininkų ūkiai.

Tyrimo dalykas – jaunųjų ūkininkų ūkių konkurencingumas.

Tyrimo tikslas – pagrįsti jaunųjų ūkininkų ūkių konkurencingumo didinimo galimybes ir parengti jaunųjų ūkininkų ūkių konkurencingumo didinimo modelį.

Tyrimo tikslui pasiekti darbe numatoma išspręsti šiuos **uždavinius**:

- 1) nustatyti jaunųjų ūkininkų veiklos ypatumus;
- 2) pagrįsti jaunųjų ūkininkų ūkių paramos politikos veiksnius, priemones ir jų įgyvendinimo problemas;
- 3) nustatyti jaunųjų ūkininkų ūkių konkurencingumą lemiančius veiksnius;
- 4) remiantis apklausos duomenimis pagrįsti jaunųjų ūkininkų ūkių konkurencingumo didinimo priemones.

Tyrimo metodai – mokslinės literatūros analizės ir sintezės, anketinės apklausos, duomenų grupavimo, statistiniai, pirminių ir antrinių duomenų grupavimo, grafinio vaizdavimo metodai.

Tyrimo laikotarpis - teisės aktai ir programiniai dokumentai nagrinėjami 2000 – 2010 metų laikotarpyje. Pasirinktų jaunųjų ūkininkų ūkių veiklos rezultatai empirinio tyrimo metu nagrinėjami 2009-2010 metų laikotarpiu.

1. KONKURENCINGUMO ĮTAKOS JAUNŪJŲ ŪKININKŲ ŪKIAMS TEORINIAI YPATUMAI

1.1. Konkurencingumas ir jį lemiantys veiksniai

Konkurencija žemės ūkyje, pasak J. Ramanauskienės (2009), Lietuvos autorių darbuose pradėta nagrinėti neseniai, tai rodo, kad šis ekonominis reiškinys yra palyginti naujas ir mažai išnagrinėtas. Anot M.E. Porterio (1990), kuris yra vienas iš pagrindinių konkurencinės strategijos teorijos autorių, visais atvejais tiesioginis ir pirminis tarptautinės konkurencijos subjektas yra ūkio šaka ar jos segmentas, o konkurencijos objektas – jos pagaminta prekė, siūloma vartotojui tiesiogiai ar per tarpininką. Svarbiausias konkurencinės aplinkos elementas (be kurio nebūtų ir konkurencijos) yra įmonės, ūkio subjektai, ūkininkų ūkiai. Įmonės bei kitų ūkio subjektų konkurencingumas, anot G. Piccoli (2005), pasaulinėje rinkoje susijęs su įmonės gebėjimu greitai reaguoti į skubius rinkos pokyčius ir išlaikyti savo pozicijas joje.

Konkurencijos ypatumus žemės ūkyje lemia (Ramanauskienė, Arys, 2009):

- nestabilios žemės ūkio produktų kainos;
- žemės ūkio produktų paklausos ir pasiūlos santykinis neelastingumas;
- svarbus žmogiškasis faktorius;
- valstybinio reguliavimo galimybė ir būtinumas.

Dabarties ekonomikoje, pagal M. E. Porterio atliktų tyrimų išvadas, konkuravimas ir jo intensyvumas stiprėja, tai lemia tokie veiksniai (Maksvytienė, 2002):

- didelis konkurentų skaičius;
- konkuruojančių įmonių dydis ir konkurencinės jėgos maždaug vienodos;
- dėl mažos produkto diferenciacijos vartotojų pasirinkimo galimybės nedidelės;
- didelės pastovios gamybos išlaidos;
- prekių gamybos technologinės sąlygos didinant gamybos apimtį reikalauja didelių vienkartinių kapitalo įdėjimų.

Nagrinėjant išorinę aplinką pagal Porterio penkių jėgų modelį, organizacijose daugiausia dėmesio turi būti skiriama pakaitalų ir įvairių įtakos grupių (visuomenės, vartotojų ir tiekėjų) poveikio grėsmei įvertinti.

Tiekėjų derėjimosi galia atspindi jų daromą įtaką organizacijai. Kiekviena organizacija turi savo tiekėjus, subrangovus ir kitus veiklos partnerius, nuo kurių veiklos efektyvumo priklauso organizacijos strategijos įgyvendinimo sėkmė. Tiekėjų derėjimosi galia, arba galimybė daryti organizacijai spaudimą, yra didelė tada, kai:

- alternatyvių tiekėjų nėra daug;
- nėra alternatyvių pakaitalų;
- tiekėjų kainos sudaro didelę organizacijos bendrųjų sąnaudų dalį.

Vartotojų derėjimosi galia atspindi žmonių, kurie naudojami organizacijos paslaugomis ar kitomis kuriamomis vertybėmis, įtaką.

Pakaitalų grėsmę atskleidžia naujausių tendencijų tam tikros pagrindinės veiklos srityje ir kituose veiklos sektoriuose analizė. Ji leidžia iš anksto numatyti, kokias būdais galima atlikti pagrindinę organizacijos funkciją. Pakaitalų grėsmė nebūtinai reiškia, kad organizacijos bus atsisakyta, tačiau jų analizė perspėja apie galimą grėsmę ir atskleidžia naujas veiklos kryptis.

Remiantis M. Porteriu (1998), naujų konkurentų grėsmę mažina į rinką patekti trukdančios kliūtys. Esamų ir naujų konkurentų grėsmę dažnai riboja įstatymai, numatantys tik vieną ar kelias organizacijas tam tikroms funkcijoms atlikti.

Lietuvos žemės ūkiui integruojantis į Europos Sąjungos ekonominę sistemą, ūkio subjektai turi tapti lygiaverčiais partneriais. Konkurencija tarp tos pačios ūkio šakos įmonių bei noras išsilaikyti rinkoje priverčia ūkio subjektus didinti savo konkurencingumą (Melnikas, Smaliukienė, 2007). Todėl svarbiausias šiuo metu žemės ūkio uždavinys – konkurencingumo didinimas.

Nagrinėjant konkurencingumo reiškinį reikėtų skirti dvi šio reiškinio sąvokas:

- konkurencingumas;
- konkurencinis pranašumas.

Konkurencingumo sąvoka turėtų būti naudojama siekiant apibūdinti asmens, produkto, įmonės, šakos ar šalies pajėgumą konkuruoti rinkoje.

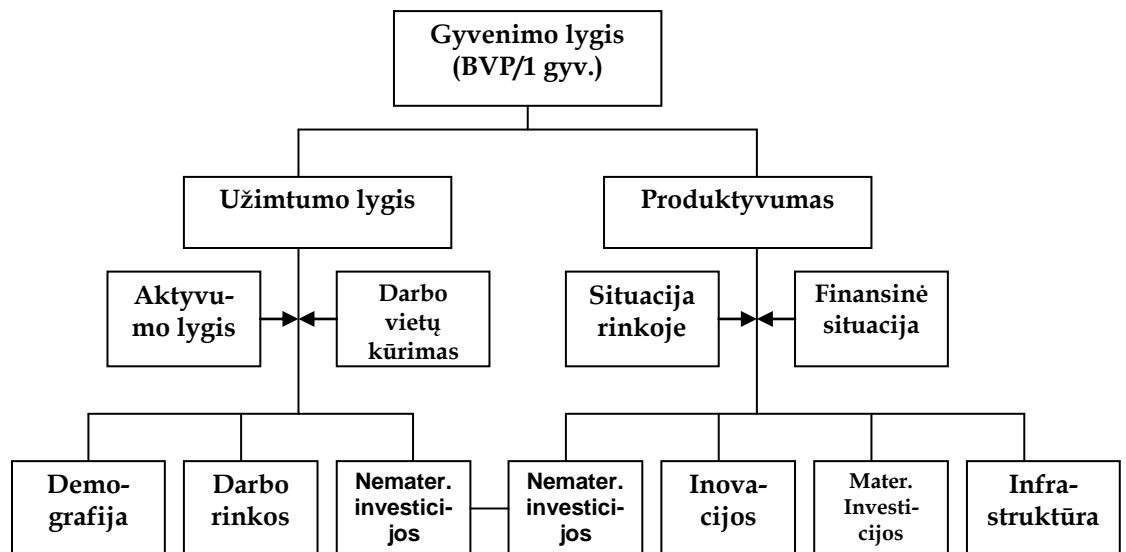
Konkurencinio pranašumo sąvoka apibrėžia savybę ar savybių visumą, kuri išskiria asmenį, produktą, įmonę, šaką ar šalį iš kitų ir padeda konkuruoti rinkoje (Ramanauskienė, 2008).

Pagrindinės Lietuvos konkurencingumo problemos ES ir pasaulinių tendencijų kontekste, sietinos su (Jucevičius, 2006):

1. santykinai lėta informacinės visuomenės plėtra, menku informacinių komunikacinių priemonių taikymu ekonomikoje;

2. žemu inovacinės veiklos ir taikomųjų mokslo tyrimų lygiu;
3. pereinamuoju laikotarpiu į rinkos ekonomiką išryškėjusia ir vis nemažėjančia socialine gyventojų atskirtimi.

Visi šie veiksniai, ypač inovacinės veiklos ir informacinės visuomenės plėtros lygis šalyje, turi tiesioginį poveikį darbo jėgos produktyvumui, o pastarasis, kartu su užimtumo lygiu – visam šalies gyventojų gyvenimo lygiui. Visa tai vaizdžiai atspindima ES pramonės politikos dokumentuose pateikiamoje konkurencingumo piramidėje (1 pav.) (Jucevičius, 2006).

1 pav. Konkurencingumo piramidė (Jucevičius, 2006)

Jaunųjų ūkininkų ūkių konkurencingumas gali būti apibūdinamas kaip gebėjimas konkuruoti rinkoje. Siekiant apibrėžti jaunųjų ūkininkų ūkių konkurencingumą, reikia įvardinti jaunųjų ūkininkų išskirtinumą iš kitų ūkininkų.

Jaunieji ūkininkai išsiskiria:

- galimybe gauti didesnę ES paramą. Jų projektams finansuojama 10 proc. daugiau tinkamų finansuoti išlaidų;
- inovatyvumu;
- kompetencija.

Jaunųjų ūkininkų ūkininkavimo konkurencinės aplinkos vertinimo ir analizės problema yra sudėtinga ir prieštaringa, nes nėra vienareikšmio pačios sampratos supratimo. Ekonominių procesų konkurencinių santykių sistemoje tyrimams dabartiniu, anot J. Ramanauskienės (2008), etapu būdingas gana didelis darbų kiekis. Rinkos konkurencijos, konkurencinės aplinkos vertinimo tyrimams skirti tiek šalies, tiek ir užsienio mokslininkų

(V.Rutkoviėnė ir kt., 2003, 2005, 2007; J. Ramanauskienė, A. Gargasas, 2007, 2008; U.Hamm ir kt., 2002) ir kt. darbai.

1 lentelė. Konkurencingumo apibrėžimai (sudaryta autorės)

Autorius	Apibrėžimas
R. Vainienė (2005)	Konkurencingumas - įmonės, šakos ar šalies pajėgumas konkuruoti rinkoje.
I. Beniušienė ir G. Svirskienė (2008)	Konkurencingumas - sąvoka, apibūdinanti objekto arba subjekto gebėjimą konkuruoti, kintanti laiko, vietos arba sąlygų atžvilgiu.
R. Vilpišauskas (2008)	Konkurencingumas - įmonių, sektorių, regionų, valstybių, viršvalstybinių regionų gebėjimas konkuruoti tarptautinėse rinkose, generuoti santykinai aukštą gamybos veiksnių pajamų bei užimtumo lygį.
P. Krugman (1997)	Konkurencingumas – „poetišką produktyvumo įvardinimas“.
J. Ramanauskienė, V. Vanagienė (2009)	Konkurencingumas – sugebėjimas atlaikyti konkurenciją, pasipriešinti jai.

Konkurencingumas – tai itin kompleksinė kategorija, o ne situacija ar būseną, išmatuojama vienu ar keliais parametrais. Konkurencingumas dažnai nulemia subjekto ekonominę ir socialinę gerovę, prestižą, o per mažas konkurencingumas gali būti didelių praradimų, sukurtimų ar net žlugimo priežastis (Beniušienė, Svirskienė, 2008). Konkurencingumą lemia ir ūkio šakos struktūra bei konkurentų elgsena. Konkurencingumui turi reikšmės ir veiklos sritys, teikiančios žemės ūkiui gamybinės, technologinės, ekonominės ir socialines paslaugas, kurios praktiškai nulemia žemės ūkio technologinę pažangą, ūkių konkurencinį pajėgumą (Poviliūnas, 2000).

Konkurencingumas visais atvejais yra susijęs su produktyvumu: jis lemia kokio dydžio ekonominė vertė bus sukurta, koks bus atlyginimo už darbą ir investicijų atsipirkimo lygis. Didžiausią poveikį žemės ūkio sektoriaus gamintojų konkurencingumui, anot J. Ramanauskienės ir M. Ario (2009), turi integraliniai veiksniai ir pirmiausia inovaciniai, investiciniai ir finansiniai. Tai visiškai suprantama, nes pagaminti ir parduoti aukštos kokybės produktus ir su mažesnėmis sąnaudomis galima tik taikant naujas technologijas ir mokslo pasiekimus.

Siekiant atskleisti jaunųjų ūkininkų ūkių konkurencingumo didinimo galimybes, pirmiausia būtina įvardinti ir įvertinti jų sąlygojančius veiksniai. Gamintojų veiklą, kaip teigia J. Ramanauskienė ir M. Arys (2009), veikia bendrieji ir specifiniai veiksniai. Prie bendrųjų veiksnių, veikiančių konkurencijos plėtrą, priskiriami: inovaciniai, investiciniai, finansiniai ir socialiniai – ekonominiai. Specifinių veiksnių grupei priklauso veiksniai, apibūdinantys išorinę gamintojo aplinką: gamtinės ir ekonominės sąlygos. Įprastai veiksniai yra skirstomi į dvi stambias grupes: išorės (makroaplinkos ir jos dalies – konkurencinės aplinkos veiksniai) ir vidaus (organizacijos vidaus aplinkos veiksniai, kurie yra daugiau ar mažiau jos kontroliuojami).

Atsižvelgiant į nuolat kintančią ekonominę ir socialinę šalies aplinką, organizacijos yra priverstos reaguoti į išorinius – jų veiklą įtakojančius, ir vidinius – veiklos sėkmę lemiančius – veiksnius.

Išorinės aplinkos veiksniams gali būti priskiriami (Ramanauskienė, Vanagienė, 2009):

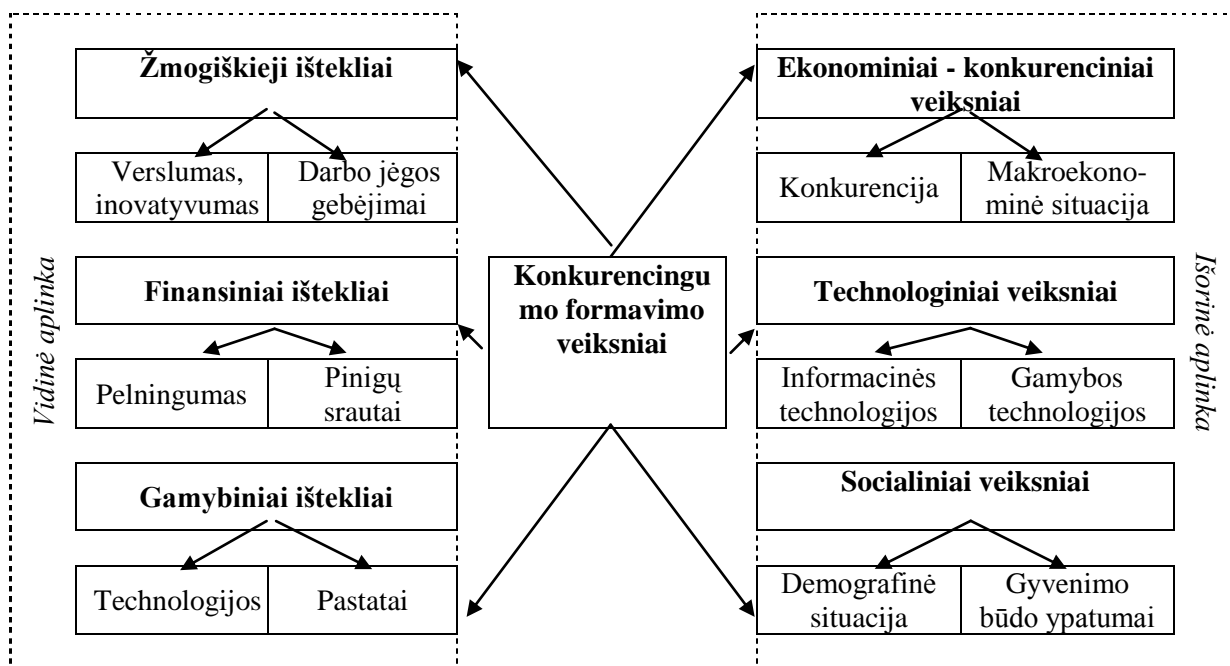
- šalies buveinės valstybinio reguliavimo ir ekonomikos plėtros lygis (mokesčiai, kreditinė, finansinė ir banko sistema, verslo teisinis aprūpinimas, tarptautinių ryšių sistema ir t.t.);
- komunikacijų sistema;
- investicijų materialinių srautų organizavimas;
- veiksniai, lemiantys produktų vartojimą (rinkos talpa, vartotojų produktų kokybės reikalavimai ir t. t.).

Įmonės vidinės aplinkos veiksnius apibūdina tokie rodikliai (Ramanauskienė, Vanagienė, 2009) :

- gamybos techninis lygis (gamybos pajėgumo būklė ir panaudojimo lygis);
- technologija;
- gamybos ir valdymo organizavimas;
- paklausos formavimo ir skatinimo sistema ir t. t.

Vidinių veiksnių grupei, apibūdinančiai gamintojų konkurencingumo lygį, priklauso: normatyviniai, moksliniai ir techniniai, gamybos ir technologiniai veiksniai (Ekologini..., 2006). Vienas svarbiausių vidinių veiksnių – žmogiškieji ištekliai, kurių sudedamoji dalis yra verslumas. Verslumas – tai siekimas naujų idėjų, projektų įgyvendinimo, t.y. sugebėjimas sėkmingai organizuoti ir valdyti savo gyvenimą bei verslą, pelningai gaminti prekes ar teikti paslaugas; tai – mąstymas ir veikimas. Verslumas – įgimtos ir įgytos žmogaus savybės. Verslumas tai tikėjimas savo sėkme ir užsibrėžtų tikslų siekimas, noras būti nepriklausomam, kūrybingumas, apskaičiuota rizika bei veržlumas ir ryžtingumas (Jasinavičius, 2006). Tuo tarpu P. Markevičius (2007) teigia, kad verslumas tai įgimtos ir įgytos žmogaus savybės, leidžiančios jam novatoriškai mąstyti ir aktyviai veikti bei rizikuoti. Verslumas – gamybos veiksnys, kurio turinys – žmogaus sugebėjimas sujungti kapitalą, darbą ir gamtinius išteklius (žemę), organizuoti verslą, įgyvendinti novacijas, rizikuoti savo turtu ir gerove siekiant pelno.

Apibendrinus jaunųjų ūkininkų ūkių konkurencingumą įtakančius veiksnius, galima sudaryti jaunųjų ūkininkų ūkių konkurencingumo formavimo procesą (2 pav.).

2 pav. Jaunųjų ūkininkų ūkių konkurencingumo formavimo procesas (sudaryta autorės)

Įmonės galimybės daryti poveikį aplinkos veiksniams yra ribotos, nes jie veikia objektyviai įmonės atžvilgiu. Realiosios ir tiesioginės įmonės konkurencingumo reguliavimo galimybės priskiriamos vidinių veiksnių sferai, tačiau įmonės poveikio šiems veiksniams intensyvumas yra skirtingas. Rimtų kapitalo įdėjinių ir ilgo atsipirkimo laiko reikalauja įmonės darbo techninių ir technologinių sąlygų pokyčiai. Labiausiai mobilūs ir palankūs efektyviam reguliavimui, be žymių kapitalo įdėjinių, yra gamybos ir realizacijos veiklos valdymo organizavimo veiksniai, ir būtent šioje srityje slypi realūs būdai įmonės konkurencingumui didinti (Ramanauskienė, Vanagienė, 2009). Pagrindinių organizacijos tikslų suformavimas leidžia įmonei įgyti konkurencinį pranašumą. Tikslai gali būti įvairūs. Bendrai suformuotus organizacijos tikslus reikia pateikti konkrečių uždavinių formoje, nurodant laukiamus rezultatus.

Organizacijos tikslai yra šie (Knašas, 2004):

1. pelningumas;
2. rinka;
3. našumas;
4. produktas (paslaugos ir prekės);
5. finansiniai ištekliai;

6. gamybiniai pajėgumai, pastatai ir konstrukcijos;
7. tyrimai ir inovacijos;
8. žmonių ištekliai;
9. socialinė atsakomybė .

2 lentelė. Pagrindiniai jaunųjų ūkininkų veiklos tikslai (sudaryta autorės pagal A.B. Knašą, 2008)

Tikslas	Uždaviniai	Rezultatai
Pelningumas	Kaštų minimizavimas	Efektyvus turto panaudojimas
Rinka	Padidinti užimamos rinkos dalį	Didesnis vartotojų skaičius
Našumas	Naujų technologijų įdiegimas gamyboje	Didesnis darbo intensyvumas
Produktas	Gerinti produktų kokybę	Geresnės kokybės prekės
Finansiniai ištekliai	Pinigų srautų valdymas	Finansavimo priemonių prieinamumas pasirinktiems sprendimams finansuoti.
Gamybiniai pajėgumai	Pastatų eksploatacijos ekonomiškumas	Gamybinių pajėgumų efektyvus panaudojimas
Inovacijos	Inovacijų sklaida	Konkurencingumo didėjimas
Žmogiškieji ištekliai	Kvalifikacijos kėlimas, verslumo didinimas	Efektyvus kokybės valdymas
Socialinė atsakomybė	Personalo motyvacija	Nauja organizacijos kokybė, vertė rinkoje

Pagrindinės konkurencingumo sudedamosios dalys yra (Beniušienė, Svirskienė, 2008):

- produkto techninis lygis;
- rinkodaros ir informacijos lygis;
- vartotojų reikalavimų, techninių sąlygų ir standartų atitikimas;
- vartotojo aptarnavimas;
- personalo mokymai;
- tiekimo ir garantijų terminai;
- gamybos sąnaudos ir kaina;

- prekės pateikimas vartotojui reikiamu laiku;
- politinė ir ekonominė situacija tam tikrame regione.

Konkurencingumo išlaikymo veiksniai (Beniušienė, Svirskienė, 2008):

- tai, kaip konkuruojama skirtingomis funkcinėmis strategijomis;
- konkurencijos pagrindas (turtas ir kompetentingumas);
- kur konkuruojama pasirinktoje produkto rinkoje;
- su kuo konkuruojama.

Konkuravimo strategijos tikslas yra ilgalaikis ūkio konkurencinis pranašumas. Jos formavimas ir praktinis įgyvendinimas yra sudedamoji ūkio strateginio valdymo dalis. Kaip teigia I.Beniušienė ir G.Svirskienė (2008), konkurencinio pranašumo idėja prasideda nuo vertės kūrimo ir pasiskirstymo.

Igyvendinant strategiją, ūkiui svarbiausia sugebėti efektyviai sukurti didesnę vertę nei konkurentai ir pasiekti didesnę nei vidutinis šakoje pelningumą (Tamošaitienė ir kt., 2000).

Kad žemės ūkis taptų konkurencingu, pirmiausia konkurencingais turi tapti ūkiai, kurie gamina produkciją rinkai (Tamošaitienė, Rutkauskienė, 2000).

Sėkminga ūkių veikla žymiai priklauso nuo pagrindinių gamybos veiksnių – žemės, darbo ir kapitalo racionalaus naudojimo. Didesni valdomos žemės plotai ne visuomet reiškia gamybos pajamų didėjimą, nes didesnių pajamų galima tikėtis tik tuo atveju, jei papildomi žemės plotai leidžia efektyviai naudoti žemės ūkio mašinas ir darbo jėgą. Didesnes pajamas ūkiai gali gauti ir specializacijos dėka. Tačiau pagrindinė žemės ūkio plėtros tendencija vis dėlto yra ūkių stambėjimas. Mažėja smulkių ūkių skaičius ir daugėja vidutinių ūkių. Dideli ūkiai, palyginti su mažais, turi pranašumą (Kriščiukaitienė ir kt., 2007):

- lengviau įsigyti gamybos priemones bei realizuoti pagamintą produkciją,
- palankesnės sąlygos specializuoti gamybą, mažesnės investicijos produkcijos vienetui,
- geresnės sąlygos tobulinti darbuotojų kvalifikaciją,
- didėja gamybos efektyvumas dėl racionalaus technikos ir darbo jėgos panaudojimo.

Tačiau tenka pažymėti ir veiksnius, kurie gali turėti ir neigiamų pasekmių, nepagrįstai didinant ūkio plotą arba per intensyviai plėtojant gamybą:

- išlaidų padidėjimą bei darbo laiko praradimą dėl didesnių nuotolių,
- veterinarinių kaštų padidėjimą,
- gyvulių produktyvumo mažėjimą,

- neigiamą įtaką natūralios gamtos išsaugojimui ir kt.

Tik didinant prekių produktų įvairovę ir kieki galima išsilaikyti rinkoje, nes ūkio konkurencingumas yra integralus jo plėtotės ir augimo rezultatas. Ūkis sėkmingai plėtojasi, jei vyksta jo kokybinis ir kiekybinis pasikeitimas. Kokybinis aspektas, tai specializuotos žinios ir sugebėjimai, kiekybinis – šių žinių ir sugebėjimų pavertimas produkcija. Šie du aspektai vienas kitą papildo ir yra būtini konkurencingo ūkio sukūrimui.

Kita svarbi konkurencingo ūkio sąlyga – jo vystymasis. Žemės ūkio vystymosi rezultatas yra rinkos didėjimas, todėl ūkiai, gaminantys žemės ūkio produkciją, taip pat turi didinti savo veiklos mastus, kad neprarastų savo pozicijų ir nežlugtų. Konkurencingo ūkio vystymosi tempai turi neatsilikti nuo visos žemės ūkio rinkos augimo. Tuo atveju, kai rinka nesiplečia, o išlieka stabili, ūkis šalia pagrindinės veiklos turi plėtoti ir kitas veiklos rūšis, stengtis įeiti į naujus rinkos segmentus ir nišas. Tačiau tam būtina sąlyga – didelis ūkio ekonominis ir finansinis potencialas. Siekiant sukurti ilgalaikį efektyvų ūkį, turi būti subalansuoti trys pagrindiniai jo parametrai – plėtos lygis, dydis ir ekonominis – finansinis potencialas.

Aštrėjanti konkurencinė kova verčia žemės ūkio produkcijos gamintojus stiprinti savo pozicijas rinkoje. Tai pasireiškia užimamos rinkos dalies plėtimu, didinant gamybos mastus, gamybos koncentraciją ūkyje arba šakoje, t.y. didinant jos kiekybinius parametrus. Kita priežastis, skatinanti gamybos koncentraciją, yra darbo priemonių tobulinimo būtinumas. Tobulesnės technikos diegimas bei efektyvus darbas įmanomas atitinkamai koncentravus gamybą. Todėl konkurencija rinkoje skatina koncentracijos poreikį, kuris yra kiekvieno ūkio gamybos augimo sąlyga (Tamošaitienė, Rutkauskienė, 2000).

Nagrinėjant konkurencinę aplinką dažnai naudojamosi Porterio „penkių konkurencinių jėgų“ modeliu, kurį sudaro penkios bazinės jėgos (Melnikas, Smaliukienė, 2007):

- 1) naujų konkurentų atsiradimas;
- 2) prekių pakaitalų atsiradimas;
- 3) tiekėjų derėjimosi galia;
- 4) klientų derėjimosi galia;
- 5) konkurencija tarp kompanijų.

Reikia iš anksto įsivaizduoti, kokie barjerai idealiu atveju turi būti sukurti potencialiems konkurentams, kad subjektas nebūtų išstumtas iš rinkos segmentų, kuriuos pasiseks užimti; kokio tipo turi būti tiekėjai ir pirkėjai, kad jie negalėtų pernelyg primesti savo reikalavimų; kaip pirkėjai turi vertinti parduodamus produktus bei patį subjektą, kokius jie turi

matyti pranašumus lygindami su konkurentų siūlomomis prekėmis – substitutais; kaip konkuruojama su kitais ūkio subjektais. Taigi galima teigti, kad nuo visų šių veiksnių bendro veikimo priklauso potencialus pelningumas šakoje ir ūkio šakos konkurencingumas.

Konkurencinis pranašumas pasireiškia tada, kai ūkio subjekto įtaka lemia ekonomikos pasikeitimus rinkoje, kurioje jis užima tam tikrą dalį. Mokslininkai teigia, kad pastovus konkurencinis pranašumas įgyjamas tik tada, jei jis tęsiasi ir po konkurentų mėginimo sutrukdyti veiklą. Nėra universalių įmonės konkurencingumo įgijimo ir išlaikymo būdų. Dauguma autorių pritaria nuomonei, kad konkurencinę kovą laimi tie, kurie:

- 1) gali pasiūlyti itin vartotojo vertinamą išskirtinį ir unikalų produktą ar paslaugą;
- 2) išstobulino sugebėjimą itin jautriai reaguoti į rinką ir adaptuotis prie jos (tol, kol kiti to nepasiekia);
- 3) pirmieji randa būdą prieiti prie pagrindinių išteklių (tol, kol kiti jų neranda);
- 4) anksčiau (nei kiti) pasiekia aukščiausią rezultatyvumo lygį.

Žemės ūkio produktų rinkoje konkurencingumo didinimas visų pirma siejamas su produktų atitikimu privalomiems kokybės reikalavimams, maisto produktų sauga, organizacijų, gaminančių maisto produktus sertifikavimu. Kita grupė svarbių veiksnių, nulemiančių žemės ūkio produktų konkurencingumą rinkoje – produktų savikainos mažinimas, gamybos intensyvinimas, produktų rinkodaros gerinimas (Palubinskas, 1997).

Rinkos ekonomikos sąlygomis svarbiausias tikslas yra maksimalus pelnas. Ūkiai turi plėtoti veiklą, kuri turi ilgalaikę perspektyvą. Stabiliausiais būtų galima laikyti stambius šeimos ūkius, turinčius keletą darbingų ir kvalifikuotų šeimos narių, labiau motyvuotų pasiekti gerus rezultatus. Ūkio dydis ir konkurencingumas yra neatsiejami. Ūkio konkurencingumas priklauso nuo gebėjimų gaminti geriau ir pigiau už konkurentus. Ūkio konkurencingumas glaudžiai susijęs su vadybos veiklos efektyvumu, su naujų požiūrių į vadovavimą paieška (Marčinskas, 2001). Išsilavinęs ir patyręs ūkio vadovas taip pat ne mažiau svarbus veiksnys. Ūkio stabilumui palaikyti svarbi kapitalo dalis, kuri gali būti skiriama apyvartinėms lėšoms ir investicijoms. Didelėms investicijoms nuosavo kapitalo dažnai nepakanka, todėl ūkio konkurencingumas priklauso ir nuo valstybės subsidijų bei ES teikiamos paramos. Prie veiksnių, turinčių įtakos racionaliam ūkio dydžiui, reikia priskirti ir ūkio specializaciją. Ūkio geografinė padėtis taip pat gali turėti įtakos racionalaus dydžio ūkio nustatymui. Pranašumą turi ūkiai, esantys arčiau miestų, nes pastarieji gali produkciją realizuoti didesnėmis kainomis ir jų transporto išlaidos yra mažesnės (Kriščiukaitienė ir kt., 2007).

Tuo tarpu R. Tunaitienė (2006) teigia, kad dėl nepakankamo žemės ūkio ir kitų kaimo verslų pelningumo, disproporcijos tarp didėjančių išteklių ir parduodamų produktų kainų ūkininkai negali sukaupti pakankamai nuosavų lėšų ūkiams ir įmonėms kurti, plėsti ar modernizuoti. Todėl priėjimas prie finansinių išteklių kaimo verslo subjektams tampa itin svarbus. Kaimo verslo subjektai, norintys gauti kreditą, dažnai susiduria su atsargiu kredituotojų požiūriu. Finansavimo problema yra itin kompleksiška, ypač pasireiškianti kaimo vietovėse. Daugelis ūkininkų ir įmonių, ypač pradedančių ar sparčiai plečiančių verslą, negali gauti paskolos dėl užstato problemų ir kitų veiksnių, turinčių įtakos didelei rizikai kreditavimo atžvilgiu. Siekiant palengvinti santykinai didelės rizikos verslo subjektų priėjimą prie kreditavimo šaltinių, vis svarbesnis tampa alternatyvių finansinių formulių integravimas į tradicinį bankininkystės sektorių. Vienas galimų finansinių instrumentų – kreditų garantijos, atstovaujančios kompleksiniam į rinką nukreiptam sprendimui, kuris apima tiek verslo subjektų galimybes gauti kreditą, tiek rizikos dalijimąsi su kredituotojais. Daugelyje ES šalių šis finansinis instrumentas traktuojamas kaip esminė investicijų sistemos grandis, tenkinanti tiek bankų, tiek besiskolinančių ūkio subjektų poreikius.

Kredituotojai dažnai susiduria su ribotomis kaimo verslo subjektų galimybėmis užtikrinti savo įsipareigojimų vykdymą. Kaime esantis turtas nelikvidus, jo rinkos vertė maža, todėl nepatrauklus bankams kaip užstatas. Dėl ilgo gamybos ciklo žemės ūkio produktų gamintojai reikalauja didelės kredito dalies avansu, su ilguredito gražinimo atidėjimo laikotarpiu. Žemės ūkio verslui (ir kai kuriems kitiems kaimo verslams) būdingas sezoniškumas, o tai lemia apyvartinių lėšų trūkumą. Galima išskirti ir išorinius veiksnius, turinčius įtakos kaimo verslo kreditavimo procesams. Tai kaimo verslo subjektų priklausomybė nuo valstybės paramos ir kainų politikos. Daugumą žemės ūkio verslų veikia klimato sąlygos. Kreditams žemės ūkiui dažnai nustatomos didesnės palūkanos nei kitiems verslo sektoriams, reikalaujama didesnio įkeičiamo turto. Dėl minėtų apribojimų kaimo projektų iniciatoriai dažnai pasijunta izoliuoti ir patiria sunkumų, finansuojant projektus. Siekiant išvengti minėtų kreditų rinkos trūkumų ir gyvybingų projektų eliminavimo iš rinkos, yra svarbus viešojo sektoriaus – valstybės – įsitraukimas. Vienas galimų būdų susieti finansavimo paklausą ir pasiūlą yra alternatyvių finansinių instrumentų integravimas į tradicinį bankininkystės sektorių ir bendrų kaimo verslo subjektų finansavimo formulių paieška. Valstybės kreditų garantijos yra vienas potencialių kaimo verslo subjektų kreditavimo problemų sprendimo būdų (Tunaitienė, 2006).

Konkurencingumas išreiškia reliatyvią, t. y. santykinę, įmonės, ūkio šakos, regiono, šalies ar šalių grupės (ekonominę, socialinę, technologinę ir kt.) poziciją kitų įmonių, ūkio šakų, regionų, šalių bei jų grupių atžvilgiu. Konkurencingumas pirmiausia laikytinas sudėtinga ekonomine kategorija, turinčia mažiausiai tris lygmenis: makro- (šalies ekonomika), mezo-

(regiono, ūkio šakos ekonomika) ir mikro- (įmonės ekonomika). Kiekvienas iš jų turi savitumą ir tam tikrų unikalių rodiklių, naudojamų konkurencingumo vertinimo procese (Navickas, Malakauskaitė, 2010).

J. Ramanauskienė ir V. Vanagienė (2009) teigia, kad įmonės konkurencingumas gali būti vertinamas palyginant konkrečias kelių įmonių pozicijas toje pačioje rinkoje pagal tokiu parametrus:

- gebėjimas adaptuotis prie kintančių konkurencijos sąlygų;
- technologija;
- įrengimų teikiamos galimybės;
- personalo žinios ir praktinė patirtis;
- valdymo sistema;
- rinkodaros politika;
- įvaizdis ir komunikacija.

Konkurencingumo vertinimas ekonomiškai reikšmingas dėl kelių priežasčių: pirma, tai procesas, leidžiantis nustatyti analizuojamos šalies ekonomikos stiprybes bei silpnybes, siekiant subalansuotos ir darnios ekonomikos plėtros; antra, konkurencingumo vertinimas sudaro prielaidas kurti efektyvius ekonomikos dalyvių stimuliavimo bei motyvavimo instrumentus, nes identifikuoja jų prekių, paslaugų ir veiklos rūšių specifikos formuojamus konkurencinius pranašumus ir padeda prognozuoti jų gebėjimą (ar gebėjimo stoka) atlaikyti kitų ekonomikos dalyvių konkurencinį spaudimą.

Konkurencingumo vertinimo metodikos, skirtingos savo aprėptimi ir paskirtimi, turi esminį bendrą bruožą – jos leidžia nustatyti vertinamo objekto santykinę poziciją kitų analogiškų (tos pačios rūšies) objektų atžvilgiu, remiantis sukurta vertinimo kriterijų ir rodiklių sistema. Konkurencingumo vertinimo problemos skirstytinos į teorines, t. y. susijusias su koncepciniais ir metodiniais apribojimais, bei praktines, išreiškiančias konkrečias konkurencingumo vertinimo metodikų taikymo problemas. Nuo metodikos išsamumo ir detalizavimo laipsnio tiesiogiai priklauso ne tik vertinimo rezultatų tikslumas, vertingumas, bet ir vertinimo proceso sudėtingumas, metodikos taikymo sąnaudos bei tikslingumas. Pagrindinės metodologinės problemos, kylančios konkurencingumo vertinimo procese, – tai bendros, aiškios konkurencingumo sampratos trūkumas ir vertinimo metodikų sukeliamas ribotumas. Praktiniu lygiu susiduriama su laiko ir finansinių išteklių stoka bei informacijos prieinamumo sudaromais apribojimais (Navickas, Malakauskaitė, 2010).

Tuo tarpu, anot A.Poviliūno (2000), nagrinėjant žemės ūkio ir jo įmonių konkurencingumo didinimo galimybes, kryptis ir būdus, svarbu išsiaiškinti trukdžius, varžančius šiuos procesus. Žemės ūkio konkurencingumo trukdžius formuoja gamtinės ir socialinės, ypač ekonominės sąlygos. Priklausomai nuo visuomenės gyvenimo pokyčių jie gali smarkiau ar lėčiau reikštis ir atitinkamai įtakoti žemės ūkio įmonių bei ūkininkų ūkių plėtrą, žemės ūkio kaip ekonomikos šakos raidą, viso ūkio kilimą.

Žemės ūkio konkurencingumo trukdžiai (Poviliūnas, 2000):

- žemės ūkio produktų paklausos pokyčiai;
- rentabilaus žemės ūkio verslo ribota erdvė;
- žemės rinkos sulėtintas formavimasis ir ūkio dydžio problemos sprendimo sudėtingumas;
- žemės ūkio įmonių ir ūkininkų ūkių gamybinių pajėgumų didinimo galimybių ribotumas;
- ūkininkavimo naujomis sąlygomis ir asmeninės iniciatyvos stoka.

Konkurenciniai trūkumai, anot G. T. Palubinsko (1997), pasireiškia srityse, kuriose konkurentai turi žymų konkurencinį pranašumą. Paprastai vienos organizacijos kompetencija yra kitos organizacijos konkurencinis trūkumas. Organizacijai svarbu pastebėti savo trūkumus ir sukurti tikslus bei strategijas, nepagrįstas silpnais veiksniais. Savo konkurencinių trūkumų konstatavimas nėra nesėkmės ženklas – jis tiesiog signalizuoja, kad organizacija privalo kovoti su šiais veiksniais. Kai kurie konkurenciniai pranašumai gali būti per maži, per brangūs arba neatitikti organizacijos pobūdžio. Žemės ūkio verslo organizacija turi siekti įgyti ilgalaikių konkurencinių pranašumų, kurių kitos organizacijos neturi ir negali įgyti greitu laiku. Toks subjektas turi konkurentų trūkumus paversti konkurenciniais pranašumais ir pagal juos kurti savo verslo konkurencinę strategiją.

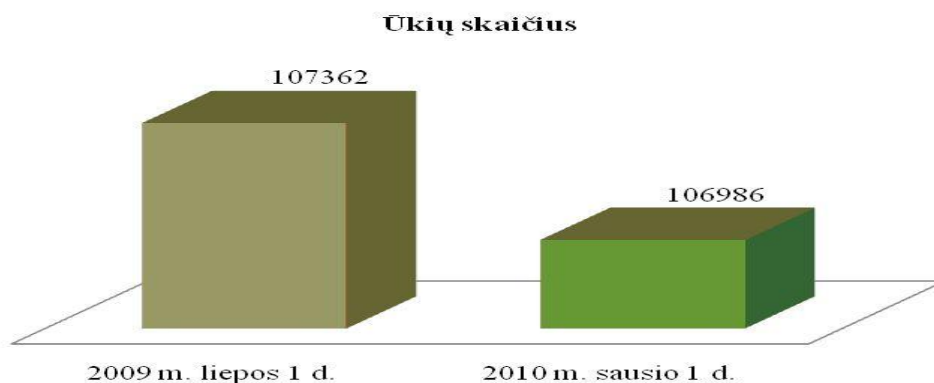
Apibendrinant galima teigti, kad konkurencingumas jaunųjų ūkininkų ūkiams yra gyvybiškai svarbus veiksnys, norint sėkmingai konkuruoti Lietuvos ir tarptautinėse rinkose. Šiandieninėje išsivysčiusių šalių žemės ūkio ir maisto produktų rinkoje svarbiausias konkurencingumo kriterijus yra jau ne kaina, o siūlomos prekės naujumas, jos saugumas ir kokybė.

1.2. Jaunųjų ūkininkų ūkiai Lietuvoje

Jaunesni negu 35 metų ūkininkai ES sudaro mažiau nei 8 proc. visų ūkininkų, Lietuvoje – 5,3 proc. Pradėti ūkininkauti jaunimui nėra lengva – jo laukia žemės ir žemės ūkio

technikos pirkimas, griežtėjančios aplinkosaugos, maisto saugos ir gyvūnų gerovės normos, produkcijos supirkimo kainų svyravimai. Nebeužtenka tik dirbti žemę – reikia išmanyti verslo ir rinkos dėsnius. Daugiau nei pusę ES ūkių valdo vyresni nei 55 m. amžiaus ūkininkai, per ketvirtį ūkių – 65 metų slenkstį peržengę žmonės. Kaimo vietovės užima 92 proc. Europos Sąjungos teritorijos, o 50 proc. europiečių gyvena kaime (Jakaitienė ir kt., 2007). Tuo tarpu Lietuvoje, anot D. Stanikūno (2000), žemės ūkyje dirba 19,2 proc. visų šalies dirbančiųjų ir apie 58 proc. užimtųjų kaimo gyventojų. Apie 90 proc. kaimo gyventojų vienaip ar kitaip yra susiję su žemės ūkio veikla.

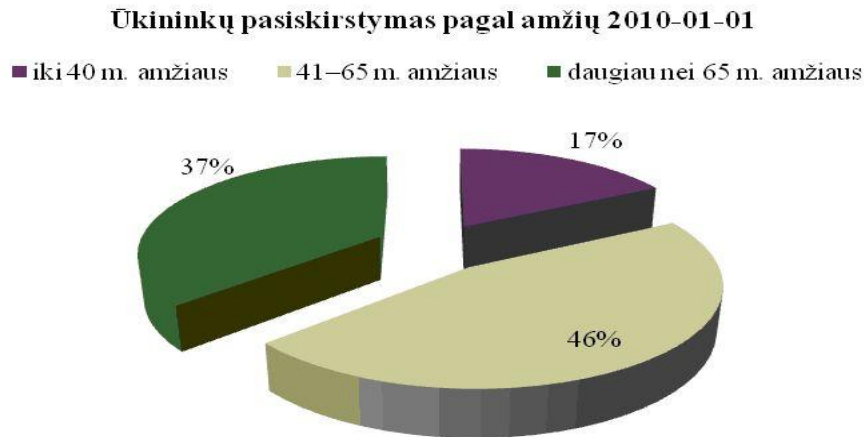
Remiantis VĮ Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centro vedamais ūkininkų ūkių registro duomenimis, Lietuvoje 2010 m. sausio 1 d. buvo įregistruoti 106986 ūkininkų ūkiai. Jų valdomas bendras žemės plotas sudarė 1 040 808,72 ha, o vidutinis ūkio dydis siekė 9,73 ha. Per 2009 kalendorinius metus buvo įregistruoti 4 649 ir išregistruoti 5 736 ūkiai. Ūkininkų ūkių skaičius šalyje per 2010 m. II pusmetį sumažėjo 376 ūkiais. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ir kaimo verslo registras (toliau – Registras) yra Integruotos administravimo ir kontrolės sistemos (IAKS) dalis. Registro tikslas – prisidėti užtikrinant veiksmingą Europos Sąjungos ir nacionalinės paramos žemės ūkiui ir kaimo plėtrai administravimą, operatyviai teikti išsamią ir tikslią informaciją apie žemės ūkio struktūrinius pokyčius valdžios institucijoms ir visuomenei. Registre sukaupta visapusiška statistinė informacija apie valdų struktūrą leidžia tiksliau prognozuoti žemės ūkio vystymosi tendencijas, rengti ilgalaikes žemės ūkio plėtros strategijas.

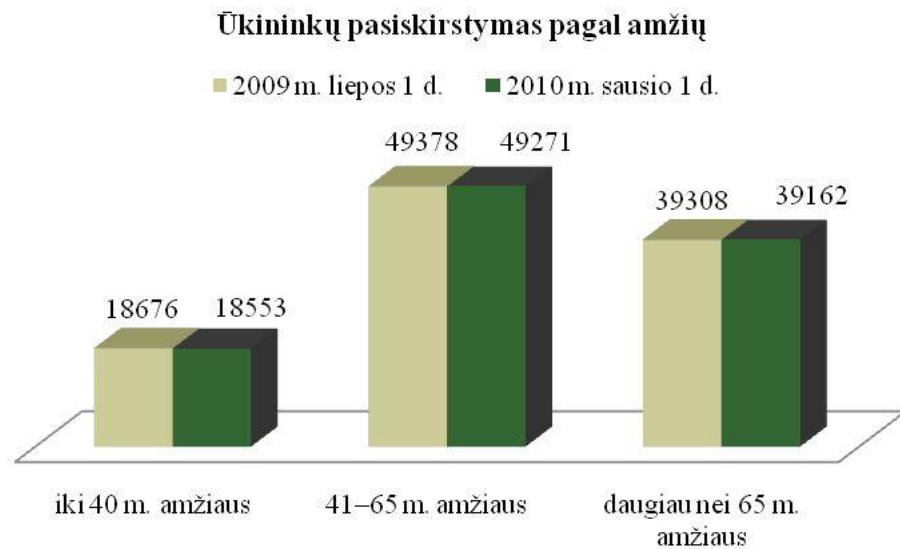
3 pav. Lietuvos ūkininkų skaičius (Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centras, 2010)

Nežiūrint į tai, kad ūkių skaičius per 2009 m. II pusmetį kiek sumažėjo, proporcijos pagal ūkininkų amžių nesikeitė – didžiąją dalį ūkininkų ūkių (46 proc.) sudaro ūkiai, kuriuose ūkininkauja asmenys nuo 41 iki 65 metų amžiaus, 17 proc. sudaro jaunieji ūkininkai – asmenys

iki 40 metų amžiaus. Nors 2009 metais augimas sulėtėjo, tačiau pateikti duomenys rodo teigiamą valdų skaičiaus augimo tendenciją.

4 pav. Lietuvos ūkininkų pasiskirstymas pagal amžių (Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centras, 2010).

5 pav. Lietuvos ūkininkų pasiskirstymas pagal amžius (Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centras, 2010)

Nacionalinės mokėjimo agentūros (toliau tekste NMA), kurios veiklos tikslas – Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka įgyvendinti Bendrosios žemės ūkio ir kaimo plėtros politikos priemonės Lietuvoje, duomenis 2007 – 2013 m. duomenimis per šį laikotarpį iš jaunųjų ūkininkų Lietuvoje buvo gautos 1631 paraiškos dėl paramos skyrimo.

Nors sąvoka „jaunieji ūkininkai“ vartojama dažnai, įvairiuose šaltiniuose ji apibrėžiama įvairiai (3 lentelė).

3 lentelė. Jaunųjų ūkininkų apibrėžimas (sudaryta autorės)

Šaltinis	Apibrėžimas
Nacionalinė jaunimo verslumo ugdymo ir skatinimo programa 2008-2013 m.	Jaunesnis kaip 40 metų, bet ne jaunesnis kaip 18 metų fizinis asmuo, kuris vienas ar su partneriais verčiasi žemės ir miškų ūkio veikla, o jo ūkis įregistruotas Ūkininkų ūkių registre.
2007-2013 m. Kaimo plėtros programa	Asmuo jaunesnis kaip 40 metų, pirmą kartą kuriasi kaip žemės žemės ūkio valdytojas savo vardu bei įregistravęs žemės ūkio valdą ir ūkį nuo 2005 m. gegužės 16d. Ir patys dalyvauja žemės ūkio produktų gamyboje, apdorojime, apdirbime.
LR Ūkininko ūkio įstatymas, 1999	Vyriausybė, teikdama prioritetą jauniems (iki 40 metų) ūkininkams, nustato jų įsikūrimo ir kvalifikacijos kėlimo paramos formą ir dydį.

Apibendrinus visus apibrėžimus, galime nustatyti šiuos reikalavimus, kuriais remiantis ūkininkas yra priskiriamas prie jaunųjų ūkininkų ir gali pretenduoti į ES paramą:

- teikdamas paraišką paramai gauti yra jaunesnis kaip 40 metų, bet ne jaunesnis kaip 18 metų amžiaus;
- pirmą kartą savo vardu kuriasi kaip žemės ūkio valdos ir ūkio valdytojas;
- yra įregistravęs žemės ūkio valdą ir ūkį ne anksčiau kaip prieš 2 metus iki paraiškos pateikimo.

Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas – procesas, kai vyresnis nei 18 metų, tačiau jaunesnis nei 40 metų fizinis asmuo įregistruoja valdą ir ūkį, siekdamas sukurti sąlygas, reikalingas vykdyti žemės ūkio veiklą. Bendrasis priemonės tikslas – gerinti žemės ir miškų ūkio konkurencingumą, skatinti jaunuosius ūkininkus imtis žemės ūkio veiklos ir neutralizuoti ūkininkų senėjimo demografiją daugelyje kaimo vietovių, gerinti gyvenimo kokybę, suteikti galimybes jauniems ūkininkams užsitikrinti pakankamas pajamas ir tinkamą gyvenimo lygį sau, šeimos nariams ir kitiems jų ūkiuose dirbantiems asmenims. Specialieji priemonės tikslai: siekti, kad jaunieji ūkininkai diegtų naujas technologijas, kurtų naują verslo aplinką; didinti paramą gavusių jaunųjų ūkininkų dalį nuo visų paramą gavusių ūkininkų skaičiaus; didinti ūkių plotus (Lietuvos kaimo plėtros 2007 – 2013 m. programos priemonė „Jaunųjų....., 2007).

Jaunasis ūkininkas privalo asmeniškai dalyvauti žemės ūkio produkcijos gamybos ir ūkio valdymo procese. Besikuriantis jaunasis ūkininkas privalo turėti pakankamai profesinių įgūdžių ir kompetencijos. Tam privalu pateikti dokumentą apie ūkininko profesinį pasirengimą. Pareiškėjas turi išsipareigoti kiekvienais projekto įgyvendinimo metais ne mažiau kaip 30 valandų gilinti profesines ūkininkavimo žinias, išskyrus tuos pareiškėjus, kurie dar mokosi profesinėse ar aukštosiose mokyklose ar projekto įgyvendinimo metais įgijo žemės ūkio išsilavinimą arba baigė Jaunųjų ūkininkų kompetencijos programą.

Kiekvienų projekto įgyvendinimo metų pabaigoje agentūrai turi būti pateikiami profesinių ūkininkavimo žinių gilinimo dokumentai. Ūkininko ūkis ir žemės ūkio valda turi būti įregistruoti pirmą kartą ir ne anksčiau nei prieš 24 mėnesius iki paramos paraiškos pateikimo. Jeigu kurio nors sutuoktinio ūkis arba žemės ūkio valda įregistruoti daugiau kaip prieš dvejus metus iki paramos paraiškos pateikimo, parama neskiriama nė vienam iš sutuoktinių. Taip pat parama neskiriama vieno sutuoktinio valdos dalį perregistravus kitam sutuoktiniui.

Jei paramos prašantis jaunas ūkininkas kuria gyvulininkystės, augalininkystės arba mišrų ūkį, jis turi valdyti ne mažesnę kaip 12 ha žemės ūkio naudmenų (ŽŪN) plotą nuosavybės teisėmis. Bendra paramos suma negali viršyti 138112 Lt. Teikiant paraišką pagal šią priemonę, kai kompensuojamos palūkanos, bendra paramos suma neturi viršyti 241696 Lt. Paramos dydis projektui priklauso nuo naudojamo ŽŪN ploto ir tinkamų finansuoti išlaidų be PVM. Naudmenų plotas nustatomas pagal VĮ Registrų centro nekilnojamo turto registro duomenis.

Už 1 ha ŽŪN jam skiriama 3 452 Lt parama. Jei kuriamas specializuotas daržininkystės, uogininkystės, vaistažolininkystės arba gėlininkystės ūkis, pareiškėjas turi valdyti ne mažesnę kaip 4 ha ŽŪN plotą, ir už 1 ha jam skiriama 6 906 Lt parama. Kuriant specializuotą sodininkystės ūkį, pareiškėjas turi valdyti ne mažesnę kaip 8 ha ŽŪN plotą, ir už 1 ha jam skiriama 6 906 Lt.

Tinkamos finansuoti išlaidos yra nauja žemės ūkio technika, žemės ūkio paskirties žemė, naujų gamybinių pastatų statyba ir/arba senų gamybinių pastatų rekonstrukcija, infrastruktūros ūkininko ūkyje kūrimas, bendrosios išlaidos (Lietuvos kaimo plėtros..., 2007).

Pareiškėjas turi tvarkyti, o jei to dar nedaro – išsipareigoti nuo paramos paraiškos pateikimo dienos tvarkyti ūkio buhalterinę apskaitą pagal Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatytus reikalavimus. Ūkininkai privalo tvarkyti buhalterinę apskaitą vadovaudamiesi Ūkininko ūkio veiklos buhalterinės apskaitos tvarkymo dvejybine apskaitos sistema.

Siekiant paramos pagal priemonę „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas“ taikomos supaprastintos paraiškos teikimo ir tipinio verslo plano formos. Jas pareiškėjai gali parengti savarankiškai, be konsultantų pagalbos, kadangi pagrindinis dalykas, dėl ko ūkininkai kreipdavosi į konsultantus, būdavo ekonominio gyvybingumo ir prognozių skaičiavimas. Tai buvo sudėtinga, reikėdavo įvertinti keturis rodiklius. Dabar jaunesiems ūkininkams sudėtingų rodiklių, kuriems apskaičiuoti reikėdavo konsultantų pagalbos, neliko. Tėra du - pelningumo ir skolos padengimo rodiklis. Prognozavimo laikotarpis jiems irgi supaprastintas. Tai, ką anksčiau reikdavo rašyti verslo plane, dabar supaprastinta, sudėta į lenteles, reikia tik jas užpildyti.

Kiti palengvinimai paramos siekiantiems jauniems ūkininkams yra tie, kad nebereikalaujama draustis pasėlių, grynojo pelningumo rodiklis skaičiuojamas tik 4–5 projekto įgyvendinimo metais ir turi būti didesnis arba lygus 1 (buvo didesnis arba lygus 1,25).

Be to paramos siekiantiems jauniems ūkininkams skolintis leidžiama ne tik iš bankų, bet ir iš fizinių bei juridinių asmenų, pastatus galima statyti ir ant nuomojamos žemės, tik reikia turėti nuomos sutartį 10 metų. Kuriant ūkį nuomojamoje žemėje, žemės valdymo sutartis turi būti sudarytos ne trumpesniam negu 5 metų laikotarpiui (anksčiau buvo reikalavimas ne trumpesniam kaip 5 metų laikotarpiui nuo paraiškos pateikimo datos).

Vertinant pareiškėjų aktyvumą matyti, kad daugiausiai paraiškų sulaukta 2007 metais - net su 728 ūkininkais buvo pasirašytos sutartys dėl paramos įsikurti skyrimo už 85,5 mln. Lt. Pareiškėjų iniciatyva šiek tiek atslūgo 2008-aisiais ir 2009 metais.

Pagal 2007-2009 metais pasirašytas sutartis, patvirtinta paramos suma jauniems ūkininkams siekia beveik 196,3 mln. Lt (Nacionalinė..., 2009).

Kitas būdas, kaip jaunieji ūkininkai gali padidinti savo ūkių ekonominių gyvybingumą ir efektyvumą - perimti žemės ūkio valdas iš vyresnio amžiaus valdų valdytojų (vyresnių nei 55 metai), nusprendusių pasitraukti iš prekinės žemės ūkio gamybos pagal Lietuvos kaimo plėtros 2007 – 2013 m. programos priemonę „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“. Specialus priemonės tikslas – paremiant žemės ūkio valdų perleidimą įtakoti vidutinio ūkio dydžio augimą Lietuvoje. Vienas iš perėmėjo tinkamumo kriterijų: įkūrė ūkį pagal priemonę „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas“ (Lietuvos kaimo plėtros 2007 – 2013 m. programos priemonė „Ankstyvas...., 2007).

Besikeičianti ūkininko ūkio samprata, pasak L. Raupelytės ir V. Liesionio (2008) ir tokio ūkio paskirtis, ypač panaudojant ES fondus, suteikia galimybę ūkininko ūkį analizuoti kaip verslo organizaciją. E. Grakauskas (2004), atlikęs teisės aktų analizę, teigia, jog ūkininko ūkis nepripažintas neribotos atsakomybės juridiniu asmeniu, todėl, kad nėra pripažintas ir laikomas individualia įmone ar ūkine bendrija. Visiškai kitaip ūkininko ūkio statusą vertina Z. Gineitienė (2005), kuri, remdamasi tuo pačiu LR ūkininko ūkio įstatymu, ūkininko ūkį apibrėžia kaip individualią įmonę, veikiančią žemės ūkyje – tai toks žemės ūkio verslas, kuriuo verčiasi ūkininkas su savo šeima arba samdomais darbuotojais.

Taikant gamybos optimizavimo modelį, įvertinus žemės našumą, gamybos modernizavimo lygį bei galimybę pasinaudoti ES finansine parama, nustatyti racionalaus dydžio ūkiai: javų, rapsų – 200–470 ha, pienininkystės – 20–50 pieninių karvių (40–130 ha), mišrus – 90–120 ha (60 galvijų) (Kriščiukaitienė, Tamošaitienė, Andrikenė, 2007).

Apibendrinus mokslinę literatūrą, galime teigti, kad egzistuoja ūkininko ūkio sampratos neapibrėžtumas bei nėra tikslaus ir vienareikšmio ūkininko ūkio apibrėžimo.

Jaunųjų ūkininkų ūkiuose glaudžiai susiję sprendimų priėmimo, darbuotojų kontrolės, planavimo, darbuotojų paieškos bei skatinimo, finansinių išteklių panaudojimo ir taikomų finansinių ataskaitų ruošimo būdų, įvaizdžio formavimo priemonių funkcijos.

Ūkininko ūkyje organizacijų valdymo funkcijos yra vykdomos, nors turi savo specifiką: ūkininkai turi tvarkyti savo ūkio apskaitą, pasamdę darbininkus jiems vadovauja, jie gamina prekes bei kuria paslaugas, formuoja įvaizdį apie savo veiklą. Pasirinkus norimą verslo formą, pagal kurią ūkininkas teiks prekes ar paslaugas, reikia įvertinti, kokias valdymo funkcijas, būdingas verslo organizacijoms, reikia vykdyti, siekiant ekonominės naudos. Kiekviename ūkyje turi būti inventorizuotos ir atliekamos visos įprastinės valdymo funkcijos (Raupelytė, Liesionis 2008). Jaunieji ūkininkai turėtų žengti nuo ūkininkavimo prie verslo, aktyviai domėtis rinkos ypatumais, žemės ūkio produktų realizacija, partneryste su kitais ūkininkais bei verslininkais. Nemažai jaunų žmonių pasirenka kurti verslą būtent žemės ūkio sektoriuje dėl ES paramos verslui žemės ūkio srityje.

Verslo organizacijos yra apsibrėžę savo veiklos viziją. Jaunieji ūkininkai, kurdami savo ūkius siekia: konkurencingo, perspektyvaus, rentabilaus, ekonomiško, tvaraus bei modernaus ūkio.

Lietuvos įstojimas į ES sudarė palankias sąlygas stabiliai Lietuvos žemės ūkio ir kaimo plėtrai. Šalies žemės ūkio sektoriuje galima pastebėti teigiamus poslinkius – nors ūkininkaujančių gyventojų amžiaus struktūra nėra palanki žemės ūkio plėtrai, tačiau, vertinant suteiktą paramą jaunesiems ūkininkams, pastebėta, kad ji turėjo teigiamos įtakos jaunųjų ūkininkų skaičiaus bei jų gaunamų pajamų didėjimui. Pastebėta, kad, gavę paramą, jaunieji ūkininkai labiau derina žemės ūkio veiklą su kitomis kaimo ekonominėmis veiklomis, plečia ūkius, didina gamybos mastus. Suteikta parama jaunesiems ūkininkams skatina siekti žemės, maisto ūkio ir miškininkystės konkurencingumo gerinimo, imtis žemės ūkio veiklos, neutralizuoja ūkininkų senėjimo demografiją daugelyje kaimo vietovių, gerina gyvenimo kokybę, jaunesiems ūkininkams suteikiamos galimybės užsitikrinti pakankamas pajamas ir tinkamą gyvenimo lygį sau, šeimos nariams ir kitiems jų ūkiuose dirbantiems asmenims.

Lietuvai vienodai svarbu turėti ir gerai išvystytą pramonę, ir modernų žemės ūkį. Siekiant užtikrinti konkurencingumą vieningoje Europos Sąjungos rinkoje, būtinos investicijos gamybinių technologijų atsilikimui nuo esamų ES technologijų sumažinti.

1.2.1. Jaunųjų ūkininkų ūkių veiklos tikslai

Pažangiai vykdant bendrosios žemės ūkio politikos (BŽŪP) reformą jauniems žmonėms sudaromos naujos galimybės, susijusios su daugybe ūkio steigimo ir jo vystymo aspektų (Veraldi, 2008). Jaunų ūkininkų steigiami ar perimami ūkiai yra didžiausias išsiplėtusios Sąjungos privalumas. Norint ateityje išsaugoti aukštą Europos maisto, maisto saugos lygį ir Europos Sąjungoje užtikrinti savarankišką apsirūpinimą maistu, būtina užtikrinti kartų kaitą, nes ūkininkų kartų kaitos skatinimas itin svarbus sprendžiant maisto, energetikos ir teritorines problemas, su kuriomis yra ir dar bus susiduriama Europos ūkininkavimo sektoriuje.

Jaunieji ūkininkai, užsiimdami įprasta žemės ūkio veikla ir ieškodami naujų sprendimų, aktyviai priima sprendimus, nebijo rizikuoti, ieškoti sąveikos taškų ir būdų papildyti vykdomą veiklą bei naudotis itin naujoviškomis planavimo galimybėmis. Sprendžiant uždavinius, susijusius su ES maisto ir energetikos saugumu, augimu ir užimtumu visose Europos kaimo vietovėse bei su ilgalaikiu tvariu kaimo vietovės valdymu, svarbu, kad jaunieji ūkininkai kurtųsi perspektyviuose ūkiuose ir jiems būtų užtikrinta tinkama gyventi aplinka, kadangi ūkininkavimas labai dažnai yra paskutinis būdas išgyventi kaime ir todėl turėtų būti imamasi iniciatyvų, pagal kurias jauni žmonės būtų skatinami ūkininkauti, tačiau reikia atkreipti dėmesį į tai, kad būtina ne tik užtikrinti sklandžią ūkių veiklą, bet ir stengtis, kad kaimo aplinka būtų vieta, kur žmonės norėtų gyventi, t. y. kad būtų patogiu naudotis viešosiomis paslaugomis (pašto, mokyklų, viešojo transporto, sveikatos priežiūros ir t. t.), kad būtų teikiamos įprastos paslaugos (parduotuvės, amatininkų dirbtuvės, vaikų darželiai, vyresnio amžiaus žmonių priežiūros įstaigos, kad būtų prieinamas socialinis būstas ir galimybė nuomotis būstą ir t. t.), kad būtų užtikrinti socialinio gyvenimo patogumai (kavinės, kultūros ir sporto centrai ir t. t.) ir žmonės nesijaustų izoliuoti. Siekiant vystyti kaimo vietoves, gyvybiškai svarbu skatinti jaunos žmones tapti ūkių savininkais, nes daugelyje kaimo vietovių ekonominė veikla ir socialinė struktūra vis dar susijusi su žemės ūkiu.

1.2.2. Jaunųjų ūkininkų veiklos uždaviniai ir problemos

Jaunoji ūkininkų karta prisiims atsakomybę už kovą su klimato kaita, sieks vykdyti aplinkai nekenksmingą veiklą ir užtikrindami alternatyvius aplinkai nekenksmingus energijos šaltinius, ypač gamindami biomasę ir eksploatuodami biodujų gamybos įrenginius, jie aktyviai prisidės prie aplinkos išsaugojimo ir išskiriamo CO₂ dujų kiekio mažinimo, kadangi ūkininkavimas ir miškininkystė yra vienintelė veikla, kurios metu vyksta fotosintezė ir sugeriamas anglies dioksidas (CO₂).

Tuo tarpu sąlygos, kurias reikia užtikrinti, kad jaunieji ūkininkai bei jų ūkiai būtų konkurencingi bendroje ES rinkoje yra (autorės nuomone) :

- daug jaunųjų ūkininkų mano, jog investicijų parama ir palūkanų subsidijos yra veiksmingiausios jų veiklos skatinimo ir konkurencinės padėties gerinimo priemonės;
- atsižvelgiant į dideles žemės kainas, prieigos prie žemės užtikrinimas yra svarbiausia jaunų žmonių dalyvavimo ūkininkavimo sektoriuje sąlyga;
- rengti naujas (fiskalines) priemones ir palengvinti jaunesiems ūkininkams už įsigytą ūkį mokamų palūkanų našta.

D. T. Veraldi (2008) įvardijo pagrindines problemas, su kuriomis susiduria jaunieji ūkininkai:

- įsikurti ketinančiam jaunajam ūkininkui sunku gauti finansavimą ir kad naudingą vaidmenį atliktų subsidijuojamų paskolų procedūros, nes taip jaunieji ūkininkai galėtų sėkmingai steigtis ir ūkininkauti išvengdami pernelyg didelių skolų;
- vis dar labai sunku įsteigti ūkį dėl didelių išlaidų, įskaitant žemės ūkio nuosavybės pardavimo ir nuomos kainas, ir dėl būtinybės nuolat investuoti į materialųjį turtą ir į žmones siekiant technologinių ir logistikos patobulinimų; technologiniai ir logistikos patobulinimai aprėpia daugiau nei įrangos ir mašinų pirkimas;
- dėl žemės kainų padaugėjo problemų, su kuriomis susiduria ūkius steigiantys jauni žmonės, pastebima didžiulio žemės kainų augimo tendencija, kurią, be kita ko, paskatino miesto spaudimas ir spekuliacija;
- jaunieji ūkininkai patiria papildomų sunkumų, pvz., didelių įsikūrimo išlaidų, tarp jų aukštas išsiskolinimo lygis, esama pernelyg mažai jiems prieinamų ūkių ir rengiama per mažai specialių mokymų; be to, kadangi vykdant žemės ūkio politiką verslininkams užkraunama vis didesnė atsakomybė, ypač kompleksinių reikalavimų, susijusių su aplinkosaugos, gyvūnų sveikatos ir gerovės, maisto saugos ir gamtovaizdžio priežiūros klausimais, požiūriu;
- dėl didelių išsiskolinimų ir dėl didelių įsikūrimo išlaidų jaunesiems ūkininkams labai sunku išsikovoti gerą konkurencinę padėtį;
- dėl spekuliatyvių ar struktūrinių veiksnių, dėl kurių negaunamas atitinkamas pelnas iš žemės, darbo ir kapitalo, pvz., dėl garantijos, kurios reikalaujama

norint gauti kreditą, dėl aukštų palūkanų normų, dėl teisinių ar mokesčių kliūčių, dėl socialinio draudimo įmokų ir administracinių mokesčių, ir mano, kad, siekiant mažinti našta ir užkirsti kelią konkurencijos iškraipymams, būtinos tinkamos politinės priemonės.

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvos jaunieji ūkininkai susiduria su daugybe problemų, kurios trukdo jiems būti konkurencingais.

1.3. Europos Sąjungos paramos jaunesiems ūkininkams politikos priemonės

ES biudžetas yra sudaromas remiantis dviem pagrindiniais pajamų šaltiniais: netiesioginiais mokesčiais ir nacionalinių pajamų įnašais. Netiesioginiai mokesčiai, vadinami nuosavais ištekliais, apima trijų rūšių įmokas: muito mokesčius už prekes, įvežamas į ES teritoriją; rinkliavas už žemės ūkio produkciją, importuojamą iš trečiųjų šalių, ir ES šalyse pagaminamo cukraus (gliukozės produktų) rinkliavą; dalį pridėtinės vertės mokesčio (PVM). Tikslus muito dydis kiekvienai šaliai nustatomas pagal prekybos sutartis su trečiosiomis šalimis. ES šalių PVM apskaičiuojamas suderintai PVM apmokestinimo bazei taikant 1 procento tarifą. Bendrojo nacionalinio produkto (BNP) įnašai, dar vadinami ketvirtuoju nuosavu ištekliumi, apskaičiuojami kiekvienai šaliai atskirai. ES finansinė parama yra trejopa: parama žemės ūkiui; struktūrinė parama – ekonominei ir socialinei sanglaudai įgyvendinti; vidaus politikos tikslų finansavimas (Šengeno priemonės programa, branduolinio saugumo programa ir kt.).

Paramos žemės ūkiui šaltiniai yra du: Bendroji žemės ūkio politika (BŽŪP) ir kaimo plėtros programos. BŽŪP parama skirstoma į subsidijas, garantuojančias mažiausias gamintojų kainas ir valstiečių ūkių stabilumą, ir rinkos priemones (intervenciniai pirkimai, eksporto subsidijos, jaunųjų ūkininkų įmonių konkurencingumo ir tvarumo palaikymas, draudimo nuo stichinių nelaimių kompensavimas ir pan.). Pagal kaimo plėtros programas finansuojamas ūkininkų ankstesnis išėjimas į pensiją, apželdinimo miškais ir kiti projektai (Jakaitienė ir kt., 2007).

Pagrindines žemės ūkio verslo valstybinio rėmimo priemones galima suskirstyti į dvi grupes. Pirmąją grupę sudaro kainų ir pajamų palaikymo priemonės. Antrąją – struktūrinės priemonės ir priemonės, gerinančios žemės ūkio produktų kokybę (Kriščiukaitienė ir kt., 2000).

Tuo tarpu siekiant paspartinti ūkininkų įsikūrimo procesą, didinti konkurencingumą modernizuojant jų ūkius 1997 m. buvo sukurta valstybinės paramos Lietuvos žemės ūkiui sistema, paremta programiniu principu. Nacionalinei žemės ūkio plėtros programai finansuoti kasmet buvo skiriama apie 6 proc. Valstybės biudžeto lėšų, sukaupiamų Kaimo rėmimo fonde. Kuriant Kaimo rėmimo fondą, prioritetas buvo teikiamas investicinei paramai, kurios tikslas –

sukurti ekonomiškai stiprų ūkį, galintį prisiderinti prie rinkos sąlygų ir sugebantį pagaminti tiek paklausius vidaus rinkoje, tiek konkurencingus užsienio rinkoje produktus. Per 1997- 1999 m. laikotarpį valstybės parama iš šio fondo buvo nukreipta žemės ūkio rinkos reguliavimo ir gamintojų pajamų palaikymo priemonėms, infrastruktūrai, techniniam ir intelektualiam potencialui (Naujokienė ir kt., 2000).

Lietuvos narystė Europos Sąjungoje sudarė palankias sąlygas stabiliai Lietuvos žemės ūkio ir kaimo plėtrai. Laisvas prekių judėjimas atvėrė galimybes dalyvauti didesnėje, atviresnėje rinkoje. Lietuvos žemės ūkio produkcijos gamintojams suteikta teisė pasinaudoti įvairiomis galimybėmis, pvz., eksporto į ES šalis rėmimo priemonėmis, palankiomis sąlygomis prekiauti su trečiosiomis šalimis, tiesioginėmis išmokomis, dėl kurių padidėjo ūkininkų įplaukos, ir t. t. Judėjimo laisvė leidžia žmonėms įsidarbinti kitose ES šalyse, jaunajai kartai studijuoti užsienyje, taip pat susipažinti su naujausiomis ir pažangiausiomis technologijomis, įgyti vadybos ir kitų svarbių įgūdžių verslo srityje. Laisvas kapitalo judėjimas, be kitų dalykų, sukūrė palankias sąlygas investuoti į Lietuvos kaimą, žemės ūkį ir maisto pramonę, taip pat pagerino sąlygas įmonėms pačioms apsirūpinti finansiniais ištekliais. Kita vertus, Lietuvos žemės ūkis patiria visus ES bendrosios rinkos išbandymus – didesnę žemės ūkio ir maisto produktų konkurenciją vidaus rinkoje, reikalavimus laikytis aukštos kokybės standartų ir nustatytų prekybos bei gamybos kvotų (Lietuvos kaimo..., 2007).

Auganti populiacija, klimato kaita, naujos technologijos, globalizacija ir atviros rinkos, vartotojų poreikiai – visa tai šiandien daro įtaką žemės ūkio politikai. Europos žemės ūkio produktai turi būti itin konkurencingi. Tam būtina ir toliau diegti etinius bei tvaraus pobūdžio gamybos metodus, skatinti ir ginti tradicinio ūkininkavimo vertybes, išnaudoti tam tikrų regionų gamybos ypatybes, padedančias dar labiau diferencijuoti ES produktus globalioje rinkoje. Bene pats svarbiausias ir pagrindinis žemės ūkio politikos veiksnys – auganti populiacija, ES ūkininkams atsiveriančios naujos Rytų Azijos ar Afrikos rinkos, kuriose jau dabar keičiasi mitybos įpročiai. Taigi žemės ūkio produktų paklausa ateityje tik augs, nes per kitus 25 metus populiacija išaugs 80 mln.

Nelygus jėgų pasiskirstymas maisto grandinėje, didžiųjų prekybos tinklų dominavimas ir jų sąlygų diktavimas turi neigiamą poveikį ūkininkų pajamoms. Nesąžiningi prekybos gigantų veiksmai turi būti griežčiau kontroliuojami, tam būtina kurti aljansus tarp ūkininko ir vartotojo, siekiant laimėti kovą dėl geresnės ūkininkavimo ateities.

Konkurencingas, orientuotas į inovacijas, daugiavercinis, koncentruotas ties verslumu, kokybiškais produktais ir paslaugomis bei toliau remiamas žemės ūkis. Žemės ūkio modelis – tai visų pirma darbo vietų kūrėjas, bioįvairovės saugotojas, kaimo kraštovaizdžio puoselėtojas, gyvulių gerovės ir aplinkos saugotojas, daugiavercionalus inovatyvių, kokybiškų

naujų produktų gamintojas, konkurencingas globalioje rinkoje bei paremtas žiniomis. Svarbiausios tokio modelio valdymo priemonės turėtų būti rizikos valdymo instrumentai, išmokos už aplinkosauginės paslaugas, mokymų ir konsultacijų paslaugos bei investicinė parama.

Europinis ūkininkavimo modelis iki 2015-ųjų

- Kokybė ir etika – svarbiausi BŽŪP prioritetai.
- BŽŪP – sinergijos tarp vietinės ir globalios rinkos siekimas. BŽŪP turi išlikti stiprus vietinis komponentas, bet kartu įvertinant ir globalią rinką.
- Nubrėžtos ilgalaikės taisyklės, leidžiančios ūkininkams priimti globalizacijos ir liberalizavimo iššūkius.
- Stabili ir aiški politika, leidžianti planuoti ateitį.
- Ūkininkų mokymas ir švietimas – mainų programos, leidžiančios studijuoti ir dirbti kitos šalies ūkyje, žemdirbiškoje organizacijoje ir pan. Tokiu būdu dalinantis patirtimi ir įgyvendinant geriausias praktikas.
- Švietimas – žemės ūkio vadybos disciplinos.
- Ateities BŽŪP – turi užtikrinti saugią ir pakankamą „žaidimo aikštelę“ ES ūkininkams.
- Kaimo verslininkai – naujas vaidmuo ir požiūris į ūkininką.
- Specifiniai instrumentai bioenergijos srityje.
- Ūkininkavimo ir mokslinių tyrimų sąryšis.
- Jau pradėdamas nuo šiandien turi būti skiriamas didesnis dėmesys rinkodarai – pasaulinė rėmimo schema susieta su Europos produktų verte ir gamybos modeliu. Teritoriniai prekiniai ženklai. Vietinės kilmės nuoroda – privalomas maisto etikečių elementas.
- Geresnis maisto grandinės koordinavimas (Vitkauskaitė, 2007).

NMA duomenimis, daugiau nei 1,4 mlrd. litų – tiek Europos Sąjungos lėšų pagal Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 metų programą (KPP) jau įsisavino Lietuvos ūkininkai bei kiti paramos gavėjai, vykdamys veiklas kaimo vietovėse. Ypač aktyviai paramą įsisavina jauni, dar 40 metų nesulaukę Lietuvos ūkininkai. Daugiau nei 1400 paramos gavėjų pagal KPP priemonę „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas“ išmokėta beveik 150 mln. litų.

Žemės ūkio ministerijos duomenimis „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas“ yra populiariausia KPP priemonė. Iš viso pirmajai kryptčiai „Žemės, maisto ūkio ir miškininkystės sektoriaus konkurencingumo didinimas“ skirta didžiausia Europos Sąjungos skiriamos paramos dalis – 41,15 proc. arba 3 mlrd. 211 mln. Lt. Priemonei „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas“ iš šios sumos atseikėta 6,7 proc. arba 214,9 mln. Lt. Iš viso nuo 2007 m. jau išmokėti 75 procentai

programiniam laikotarpiui skirtų paramos lėšų – daugiau kaip 161,9 mln.Lt. Kadangi šiai priemonei skirtos lėšos sparčiai mažėja, pretendentams numatoma taikyti prioritetinius kriterijus, jei paramos paraiškų prašomos paramos suma viršys 2010 metų paraiškų surinkimo laikotarpiui skirtą paramos sumą. Skirstant likusius 53 mln. Lt pirmenybė bus taikoma jaunesiems ūkininkams, perimantiems valdą pagal ankstyvojo pasitraukimo priemonę, taip pat - ilgiau gyvenantiems kaime, turintiems aukštąjį žemės ūkio išsilavinimą, kuriantiems ūkį didesniame nuosavos žemės plote bei kuriantiems didesnę ūkį.

Apibendrinus mokslinę informaciją galima teigti, kad Europos Sąjungos paramos naudingumas yra akivaizdus. Ūkiai ne tik modernėja, įsigyjama nauja kokybiška technika, bet ir ūkininkų gretos jaunėja. Jaunieji ūkininkai naudojami teikiama parama, rengia projektus, tačiau susiklosčius nepalankioms ekonominėms sąlygoms, šiuo metu ūkininkai gali patirti nemažai finansinių sunkumų.

2. MARIJAMPOLĖS APSKRITIES JAUNŪJŲ ŪKININKŲ ŪKIŲ KONKURENCINGUMO DIDINIMO TYRIMAS

2.1. Jaunųjų ūkininkų ūkių Marijampolės apskrityje veiklos analizė

Baigiamojo darbo tyrimo objektu yra pasirinkti Marijampolės apskrities jaunųjų ūkininkų ūkiai. Objekto pasirinkimą lėmė šios priežastys:

- jaunųjų ūkininkų ūkiai – konkurencingo ir dinamiško žemės ūkio ateitis;
- asmeninė patirtis, kadangi autorė yra jaunoji ūkininkė.

Žemės ūkio naudmenos Marijampolės apskrityje užima gerokai didesnę bendro žemės ploto dalį nei vidutiniškai Lietuvoje. Palankios Marijampolės apskrities klimatinės sąlygos ir pakankamas natūralus žemės našumas leidžia plėtoti pieno ir mėsos ūkį, auginti kviečius, rugius, linus, rapsus, cukrinius runkelius ir kitas kultūras. Išskirtinis apskrities bruožas Lietuvos mastu - labiau išvystytas žemės ūkis. Žemės ūkio, miškininkystės ir žuvininkystės veikloje Marijampolės apskrityje sukuriama net 18,2 % visos bendrosios pridėtinės vertės (BPV) (šalyje - 5,9 %.). Pagal gyvenamą vietą, ūkio veiklos pobūdį bei gyventojų užimtumo pasiskirstymą ūkio sektoriuose žemės ūkis yra pagrindinė regiono šaka. Marijampolės apskrityje, kuri yra išsidėsčiusi lygumų regione, žemės derlingumas ypač palankus intensyviai žemės ūkio plėtrai.

Žemės ūkio paskirties žemė užima 67 % apskrities teritorijos. Tai yra didžiausias rodiklis ne tik Lietuvoje, bet ir tarp Baltijos valstybių regionų. 2006 metų pradžioje žemės ūkio naudmenos sudarė 299,8 tūkst. ha, iš kurių ariamoji žemė – 260 tūkst. ha, pievos – 35,4 tūkst. ha, sodai ir uogynai – 4,3 tūkst. hektarų. Žemės ūkio naudmenų kokybė apskrityje yra ypač gera, vidutinis žemės našumo balas – 47,6 (Lietuvoje – 39,1). Apskritis pasižymi didžiausiais Lietuvoje cukrinių runkelių, grūdinių kultūrų derliais, atitinkamai – 44,4 t ir 3,7 t iš 1 ha. Didelius kultūrų derlius sąlygoja ne tik didelis žemės našumas, bet ir aukšta trąšų kokybė. Regione veikia trąšų gamykla, pagaminanti per metus apie 160 tūkst. tonų įvairios sudėties kompleksinių trąšų bei trąšų mišinių. Asortimentą papildo skystosios kompleksinės trąšos, mikroelementinės trąšos, trąšos ekologiniams ūkiams. 2005 m. trąšoms suteiktas Europos Parlamento ir Tarybos Reglamento (EB) Nr. 2003/2003 EB atitikties sertifikatas, kuris suteikia galimybą be papildomos registracijos jas naudoti visose Europos Bendrijos šalyse. Grūdiniai pasėliai sudaro daugiau kaip 61 % visų pasėlių ploto ūkiuose. Pasėlių struktūra pastaraisiais metais keičiasi – vis didėja grūdinių kultūrų plotai: kviečių, kvietrugių, miežių, rapsų. Tam įtakos turi išaugusi šių kultūrų paklausa.

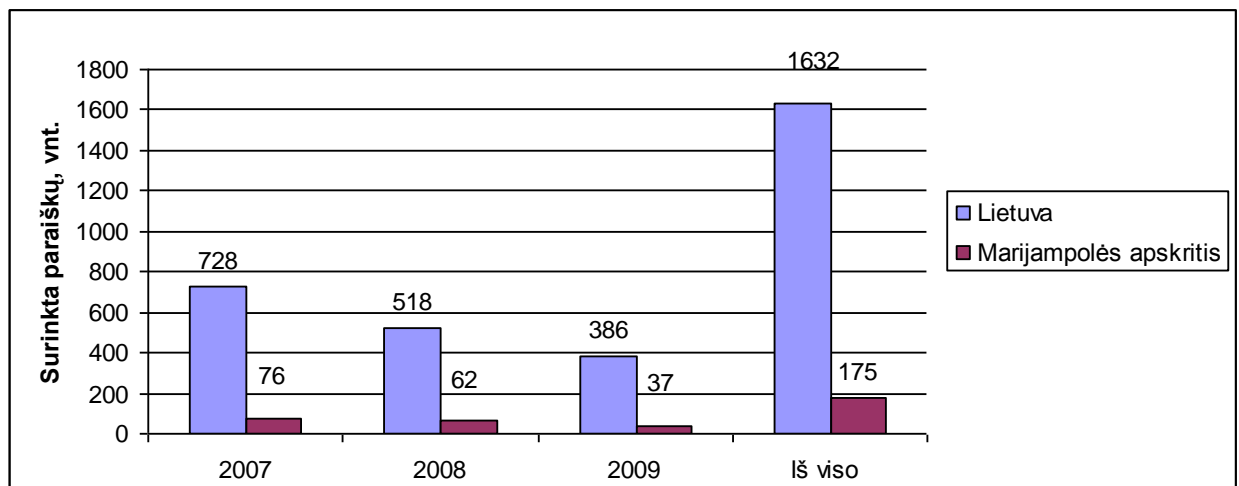
Yra susiformavusi intensyvios augalininkystės, pieno ir mėsos galvijininkystės specializacija. Vertinant pasėlių derlingumą Lietuvoje ir Marijampolės apskrityje matyti, kad

daugumos pasėlių (grūdų, cukrinių runkelių, bulvių) derlingumas apskrityje gerokai viršija Lietuvos vidurkį (Marijampolės regiono..., 2005).

Atvira ES rinka kelia grėsmių ūkio subjektams. Atvira rinka ir keliami dideli reikalavimai produkcijos kokybei stiprina vietos ūkininkų konkurenciją su užsienio šalių ūkininkų gaminama produkcija. Kylančios energetinių, darbo bei kitų išteklių kainos didina Lietuvos ūkininkų gaminamos produkcijos savikainą. Tuo pačiu mažėja pelnas ir ūkių konkurencingumas.

Pagal NMA duomenis, nuo 2007 sausio 1d. iki 2010 sausio 1 d. Lietuvoje pagal Lietuvos kaimo plėtros 2007 – 2013 m. programos I krypties „Žemės, maisto ir miškininkystės sektorių konkurencingumo didinimas“ priemonę „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas“ buvo surinktos 1631 paraiškos. 728 paraiškos buvo gautos 2007 m. Tai sudarė 45 proc. visų iki 2010 sausio 1d. gautų paraiškų. 518 – 2008 metais (32 proc.) bei 385 (23 proc.) paraiškos – 2009 metais. 2010 metų šaukimas pagal šią priemonę bus vykdomas nuo kovo mėnesio pirmos dienos iki balandžio 30d. Įvertinus paraiškas buvo pasirašytos 1478 sutartys. Vadinasi, per šį laikotarpį, apie 90 proc. pareiškėjų pasirašė sutartis ir galėjo pradėti įgyvendinti projektus.

Tuo tarpu per šį laikotarpį Marijampolės apskrityje buvo gautos 175 jaunųjų ūkininkų paraiškos. Tai sudarė apie 10 proc. visų Lietuvoje pagal šią priemonę surinktų paraiškų. 2007 metais 76 vnt. (44 proc. visų surinktų paraiškų per 2007 – 2009 m. laikotarpį), 2008 metais – 62 paraiškos (35 proc.) bei 37 paraiškos (21 proc.) 2009 metais. Netgi su 94 proc. paraiškėjų (164 vnt.) buvo pasirašytos paramos teikimo sutartys.

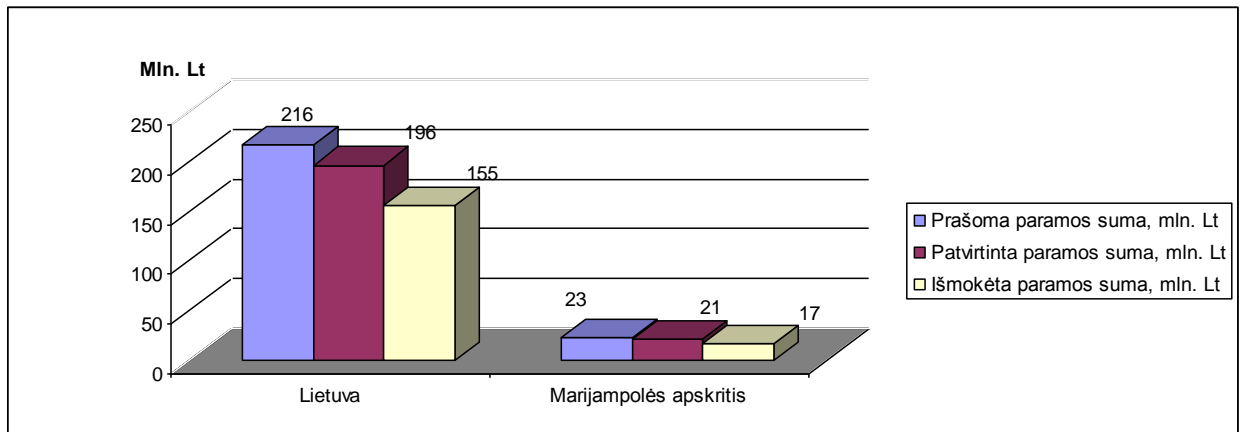

6 pav. Jaunųjų ūkininkų pateiktų paraiškų skaičius (sudaryta autorės)

Palyginus visos Lietuvos ir Marijampolės apskrities duomenis matome, kad Marijampolės apskrityje buvo pasirašyta 4 proc. daugiau sutarčių negu bendrai visoje Lietuvoje.

Lietuvoje, per 2007 – 2009 m. laikotarpį, prašomos paramos suma sudarė 216 mln. Lt. Marijampolės apskrities jaunieji ūkininkai pretendavo į maždaug 10 proc. šios sumos (23

mln. Lt). Patvirtinta apie 94 proc. prašomos paramos sumos, atitinkamai Lietuvoje 203 mln. Lt, o Marijampolės apskrityje 21 mln. Lt.

7 pav. Jaunųjų ūkininkų paramos sumų palyginimas, mln. Lt (sudaryta autorės)

Pagrindinis paramos kaimui tikslas – išsaugoti kaimą, kuriant alternatyvias darbo vietas ir palaikant žemdirbių pajamas. Konkuruojant ne kaina, o kokybe Europos žemės ūkis turėtų išlikti globalios rinkos lyderiu. Tik į gamybos sąnaudas orientuoti globalūs gamintojai neturėtų būti suvokiami kaip grėsmė Europos ūkininkams, tai tik pigus maisto tiekimo šaltinis, orientuotas į kainai jautrius vartotojus. Europos vartotojų poreikiai keičiasi, ir keičiasi jie ūkininko naudai. Tačiau siekiant paspartinti šiuos procesus būtinas intensyvesnis visuomenės informavimas apie Europos žemės ūkio produktų savybes, jų maistinę vertę, gamybos ypatumus ir visą teikiamų papildomų paslaugų visuomenei spektrą.

Siekiant įvertinti jaunųjų ūkininkų ūkių konkurencingumo didinimo galimybes, reikia atlikti anketinę apklausą Marijampolės jaunųjų ūkininkų ūkių pavyzdžiu, ir nustatyti, kokio dydžio yra apskrities jaunųjų ūkininkų valdomi ūkiai, kokiais būdais būtų galima padidinti konkurencingumą ir kokie veiksniai jį įtakoja.

2.2. Jaunųjų ūkininkų ūkių konkurencingumo didinimo tyrimo metodika

Tyrimo objektas. Marijampolės apskrities jaunųjų ūkininkų ūkių konkurencingumas.

Tyrimo tikslas. Nustatyti pagrindinius jaunųjų ūkininkų ūkių konkurencingumo didinimo veiksnius ir parengti jaunųjų ūkininkų ūkių konkurencingumo didinimo modelį.

Tyrimo hipotezė. ES paramos lėšos didina jaunųjų ūkininkų ūkių konkurencingumą.

Tyrimo uždaviniai:

- įvertinti kaip ES parama įtakoja jaunųjų ūkininkų ūkių konkurencingumą;
- išanalizuoti jaunųjų ūkininkų ūkių konkurencingumą lemiančius veiksnius.

Tyrimo projekte buvo pasirinktas aprašomojo tyrimo tipo tyrimas.

Tyrimas atliekamas siekiant:

1. Sudaryti Marijampolės apskrities jaunųjų ūkininkų ūkių charakteristikas;
2. Apibendrinti respondentų vertinimus konkurencingumo požiūriu;
3. Sudaryti jaunųjų ūkininkų ūkių konkurencingumo didinimo modelį.

Tyrimas atliekamas naudojantis pirminiais ir antrinius duomenimis. Pirminei informacijai surinkti naudojamas kiekybinis tyrimo metodas – anketinė apklausa. Antrinių duomenų šaltiniai: Nacionalinės mokėjimo agentūros duomenys, Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centro duomenys.

Anketos buvo išsiųstos 31 respondentui, apdorojimui grįžo 25 anketos. Jaunųjų ūkininkų ūkių konkurencingumo vertinimas atliktas Marijampolės apskrityje, kadangi apskrities jaunųjų ūkininkų ūkių plėtros tendencijos neatsilieka nuo šalies vidurkio. Anketinė apklausa buvo naudojama surinkti duomenis empiriniam tyrimui. Anketa pateikiama 2 priede.

Generalinė visuma – Marijampolės apskrities jaunieji ūkininkai, kurie paramą gavo 2009 metais.

Imtis nustatoma pagal Paniotto formulę (Rudzkienė, Valackienė, 2005) pateiktą metodiką.

$$n = \frac{1}{\left(\Delta^2 + \frac{1}{N} \right)} \quad (1)$$

n – reikiamas respondentų skaičius

Δ - paklaida

N – tiriamos visumos narių skaičius

Pagal NMA pateiktus duomenis, Marijampolės apskrityje 2007 metais buvo vertintos 67 jaunųjų ūkininkų paraiškos, 2008 – 61, o 2009 metais – tik 35 paraiškos. Pagal šią formulę su 6 procentų paklaida bus apklausiami 31 jaunasis ūkininkas iš Marijampolės apskrities.

$$n = \frac{1}{\left(0,06^2 + \frac{1}{35} \right)} = 31 \quad (2)$$

Tyrimo planas. Į tyrimą buvo įtraukiamas duomenų rinkimas anketuojant respondentus. Kad pasiekti apibrėžtus tyrimo tikslus ir uždavinius bus atliekami šie tyrimo veiksmi:

- pateikiamos nemažiau 31 anketos;
- vidutinė anketos pildymo trukmė – 10 minučių;
- respondentų imtį sudaro Marijampolės apskrities jaunieji ūkininkai;
- anketinė apklausa vykdyta 2010 sausio - vasario mėnesiais.
- anketos pavadinimas „Marijampolės apskrities jaunųjų ūkininkų ūkių konkurencingumo didinimas“.
- Duomenų rinkimui anketa buvo patalpinta internete, internetinėje svetainėje www.manoapklausa.lt. Internetas buvo pasirinktas kaip vienas iš geriausių būdų operatyviai, su mažesnėmis sąnaudomis surinkti reikiamą informaciją. Pasirinktam skaičiui respondentų buvo siunčiamas elektroninis laiškas su prisistatymu ir prašymu užpildyti anketą.

Anketoje užduodami klausimai:

1. Ar jaunojo ūkininko vidinės savybės, ūkio dydis ir jo techninis pajėgumas bei ūkyje dirbantys darbuotojai įtakoja ūkio konkurencingumą?
2. Ar yra gavę ES paramą, kur ją investavo ir kaip ji įtakojo ūkio vystymąsi?
3. Kokie veiksniai įtakoja ūkio konkurencingumą?
4. Kokios rinkodaros priemonės yra taikomos, kad didinti jaunojo ūkininko ūkio konkurencingumą?
5. Atskleisti ar informacijos apie inovacijas sklaida įtakoja ūkių konkurencingumą.

Duomenų analizė. Apklausus Marijampolės apskrities jaunuosius ūkininkus, duomenys buvo analizuojami ir interpretuojami. Atsakymai į klausimus buvo matuojami nominaline bei rangų eilės vertinimo skalėmis. Anketinės apklausos duomenys apibendrinti statistiniais metodais, naudojantis Microsoft Excel programa.

Jaunųjų ūkininkų ūkių konkurencingumo tyrimo analizė reikalinga tam, kad būtų nustatyti pagrindiniai ūkių kūrimo motyvai, plėtros perspektyvos, konkurencingumo veiksnių įtaka, bei pagrįstos priemonės, kurių dėka būtų galima didinti jaunųjų ūkininkų ūkių konkurencingumą.

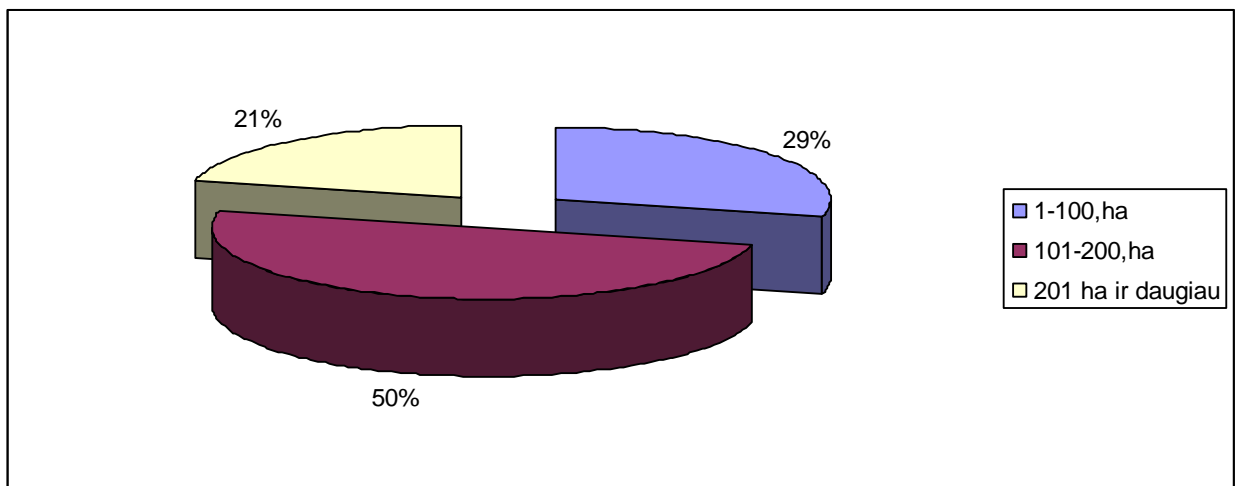
3. JAUNŪJŲ ŪKININKŲ ŪKIŲ KONKURENCINGUMO DIDINIMO MODELIS

3.1. Jaunųjų ūkininkų ūkių analizė ir konkurencingumą didinantys veiksniai

Tyrimė dalyvavo respondentai, kurių amžius yra nuo 24 metų iki 38 metų. Amžiaus vidurkis – 31 metai. Aukštąjį universitetinį išsilavinimą yra įgiję 50 proc. respondentų, vidurinį išsilavinimą – 38 proc. apklaustųjų, profesinį žemės ūkio krypties išsilavinimą teigė turintys 6 proc. apklausoje dalyvavusių jaunųjų ūkininkų. P. Markevičius (2007) teigia, ūkininkams praktikams ir ūkininkams turintiems žemesnį išsilavinimą stinga rinkos tyrimo, reklamos strategijos, finansų ir kitų vadybos žinių. Tokios tendencijos buvo pastebėtos ir atliekant empirinį tyrimą.

Daugiau negu pusės (67 proc.) respondentinių ūkių specializacija yra augalininkystė, 7 proc. sudarė gyvulininkystės, o 25 proc. – mišrūs ūkiai.

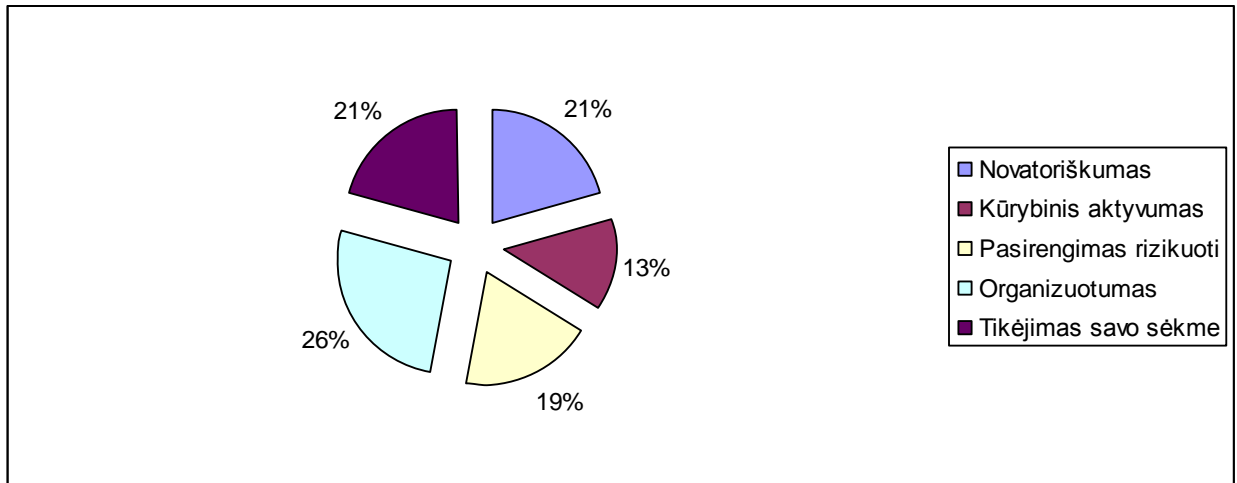
Jaunųjų ūkininkų turimas žemės plotas yra pagrindinė sąlyga, lemianti ūkio konkurencingumą, pajamingumą bei apsirūpinimą technika. Ūkio dydis priklauso nuo pasirinktos ūkio specializacijos. Marijampolės apskrities jaunųjų ūkininkų ūkių dydis svyruoja nuo 1 iki 100 ha (29 proc.), 100 iki 200 ha (50 proc.), iki 200 ir daugiau ha (29 proc. apklaustųjų) (9 pav.). 52 proc. jaunųjų ūkininkų ūkių dydis nuo ūkininkavimo pradžios padidėjo 1,5 – 2 kartus, daugiau kaip 2 kartus padidėjo 12 proc. respondentų ūkių, tuo tarpu 32 proc. apklaustųjų teigė, kad ūkis padidėjo nežymiai.

8 pav. Respondentų turimos žemės plotas, ha (sudaryta autorės)

Ūkininkų verslumas yra svarbiausia žemės ūkio modernizavimo jėga. Ūkininkų verslumas gali būti apibūdinamas kaip gebėjimas organizuoti gamybą ir komerciją (Markevičius, 2007). Verslumą parodo ūkininkų savybių ir gebėjimų įvertinimas procentais (9 pav.). Apklausoje dalyvavę respondentai pagal svarbumą surangavo tokias jaunajam ūkininkui

reikalingas savybes, kaip: novatoriškumas, pasirengimas rizikuoti bei organizuotumas, tikėjimas savo sėkme, kūrybinis aktyvumas. Didžioji dauguma respondentų kaip labai svarbią jaunojo ūkininko verslumo savybę paminėjo organizuotumą (26 proc.), novatoriškumas ir tikėjimas savo sėkme labai svarbus atrodė 21 proc. apklaustųjų. Mažiausiai svarbi savybė (tik 13 proc.) jaunajam ūkininkui – kūrybinis aktyvumas.

9 pav. Jaunųjų ūkininkų verslumo savybės (sudaryta autorės)

Ūkis 84 proc. apklaustųjų yra pagrindinė darbovietė ir pagrindinis pajamų šaltinis, o 16 proc. – papildoma veikla ir papildomos pajamos. Apklauskos duomenimis didžioji dauguma respondentų (94 proc.) yra gavę ES paramą ir sutinka, kad Lietuvos kaimo plėtros 2007 - 2013 m. programos pirmos krypties „Žemės, maisto ūkio ir miškininkystės sektoriaus konkurencingumo didinimas“ priemonės „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas“ bei „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“ didina jaunųjų ūkininkų ūkių konkurencingumą. Dešimties balų sistemoje paramos jauniems ūkininkams teikimo ir įgyvendinimo tvarką apklaustieji įvertino 7 balais. Respondentai pažymėjo, kad turėtų būti palengvintos vertinimo ir kontrolės metodikos, supaprastintos ir administravimo procedūros bei reikalingus duomenis bei dokumentus apie pareiškėjus galėtų rinkti pati Nacionalinė mokėjimo agentūra. Tuo būtų sutaupoma pareiškėjų laiko ir pinigų.

Motyvacija yra vienas iš svarbiausių veiksnių, lemiančių veiklos sėkmę. Jos turi užtekti ne tik ūkio įkūrimui, bet ir tolimesnės veiklos vystymui. Pagrindiniai motyvai, kurie respondentus paskatino imtis ūkininkavimo: noras nepriklausyti nuo kitų (38 proc.), ūkininkavimo tradicijų šeimoje atkūrimas ir tęsimas (32 proc.), įgyta žemės ūkio profesija (16 proc.) bei galimybė pagerinti savo ir šeimos narių gyvenimo kokybę (14 proc.). Įgytos žinios ir nuolat tobulinama kvalifikacija gali tapti pagrindiniu sėkmingo ūkininkavimo raktu. Informacija apie inovacijas Lietuvos ir užsienio rinkose jaunosius ūkininkus pasiekia per internetą (94 proc.), televiziją ir radiją (80 proc.). Daug informacijos yra randama specializuotuose leidiniuose (70 proc.). Žemės ūkio ar kitų kaimo verslų technologinėmis, vadybinėmis ir rinkodaros naujovėmis

jaunieji ūkininkai domisi konsultuodamiesi su žemės ūkio konsultavimo tarnyba, specialiuose mokymo kursuose bei padedami prekybos įmonėse dirbančių konsultantų.

Rinkodaros priemonių panaudojimas siekiant didesnio ūkių konkurencingumo rinkoje yra viena iš pagrindinių jaunųjų ūkininkų potencialių galimybių. Susiklosčiusi situacija žemės ūkyje šiandien neleidžia ūkininkui tiesiogiai pasiekti vartotojo ir be tarpininkų realizuoti savo gaminamą produkciją. Neturėdamas galimybės perdirbti savo produkciją ūkininkas tampa priklausomas nuo perdirbėjo ir kartu sunkiai gali daryti įtaką jų tarpusavio bendradarbiavimo sutarties sąlygoms, derėtis dėl žalios produkcijos supirkimo kainų. Dažnai ūkininko sukuriama produkto pridėtinė vertė atitenka perdirbėjui. 92 proc. apklaustųjų teigiamai vertina projektą „Ūkininkų turgeliai“. Tai yra galimybė surasti optimaliausią produkcijos realizavimo būdą, kuris būtų priimtinas ūkininkui ir kurį būtų galima kontroliuoti – jog parduodama produkcija yra tikrai natūrali ir iš lietuviško ūkio. Kartu ši produkcija patenkintų galutinių vartotojų, t. y. pirkėjų, poreikius ir būtų populiari.

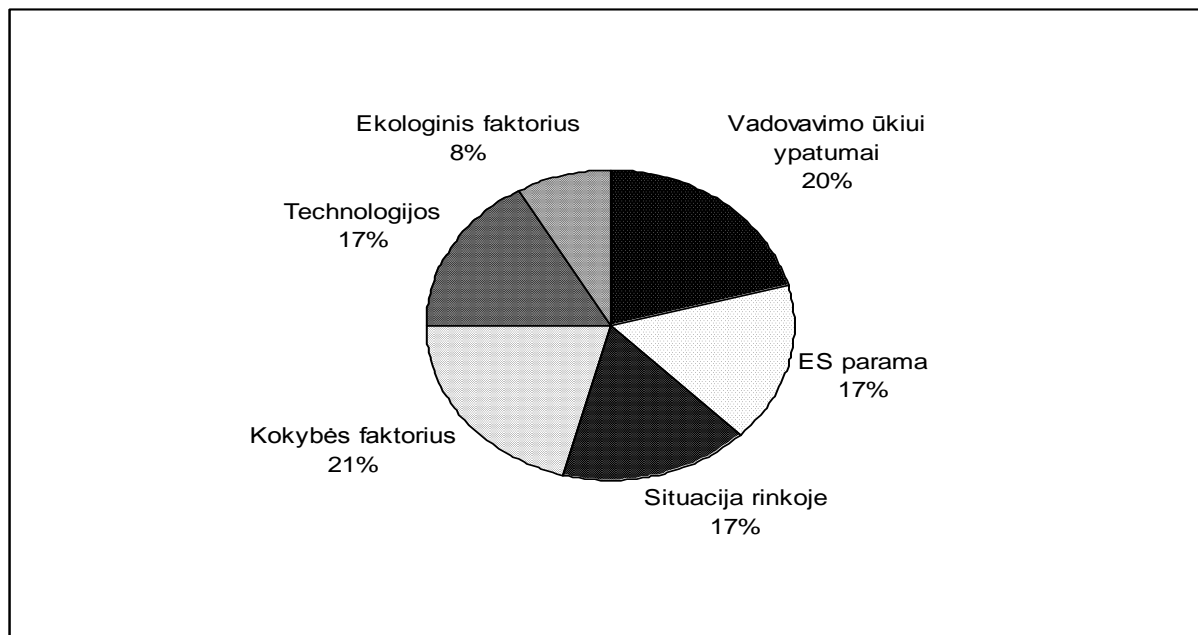
Dar viena ūkio pristatymo vartotojams bei potencialiems pirkėjams galimybė - ūkio ir gaminamos produkcijos pristatymas Lietuvoje ir užsienyje vykstančiose žemės ūkio parodose. Nepasinaudojimą galimybe taip didinti klientų ir užsakovų ratą respondentai motyvavo didelėmis dalyvavimo parodose išlaidomis bei laiko sąnaudomis. Absoliuti apklausoje dalyvavusių jaunųjų ūkininkų neteikia kaimo turizmo paslaugų, amatų plėtojimo verslu.

Kooperacija suprantama kaip modernaus žemės ūkio bruožas, tačiau Lietuvoje tam ryžtasi tik 4 proc. žemdirbių. Absoliuti dauguma respondentų (94 proc.) nėra kooperatyvų nariai. Su naryste kooperatyve atsirastų ekonominė nauda: būtų lengviau derėtis dėl supirkimo kainos; supirkimo kaina būtų aukštesnė; atsirastų galimybė realizuoti produkciją per prekybos tinklus, konkuruoti su kitais rinkos dalyviais kaip su lygiaverčiais partneriais; ūkininkai taptų lygiaverčiais rinkos dalyviais; būtų lengviau derėtis su perdirbėjais. Kitas kooperacijos privalumas – galimybė kooperatyvo nariams gauti pigesnes paslaugas, žaliavas, aukštesnė kooperatyvo nariams teikiamų paslaugų kokybę, pirmenybę jas gauti ne narių atžvilgiu. Atsirastų galimybė dirbti našiau, efektyviau panaudoti techniką, saugyklas bei sandėlius, koncentruoti gamybą. Svarbus ir tarpusavio bendravimas. Greičiau būtų keičiamasi informacija, priimami sprendimai, skatinamas žmonių bendravimas bei tarpusavio pasitikėjimas. Tarp kooperacijos plėtros trukdžių ir darbo organizavimo problemos: kooperatyvo narių nuomonių nesutapimas, narių pasyvumas, atsakomybės, organizuotumo stoka, nenoras dirbti bendram labui, nesutarimai priimant sprendimus. Darbo organizavimą apsunkina nevienoda narių finansinė padėtis, išsilavinimo, kompetencijos skirtumai (Pareigienė, Ribašauskienė, 2007).

Respondentų buvo paprašyta nurodyti konkurencingumą įtakančių veiksnių: vadovavimo ūkiui ypatumai, ES parama, situacija rinkoje, kokybės faktorius, technologijos ir

ekologinis faktorius - reikšmę. Pagal gautus rezultatus išaiškėjo, kad kokybiška produkcija bei vadovavimo ūkiui ypatumai yra patys reikšmingiausi ūkio konkurencingumo veiksniai. Vadovavimas yra vienas iš svarbiausių veiksnių, lemiančių darbuotojų motyvaciją.

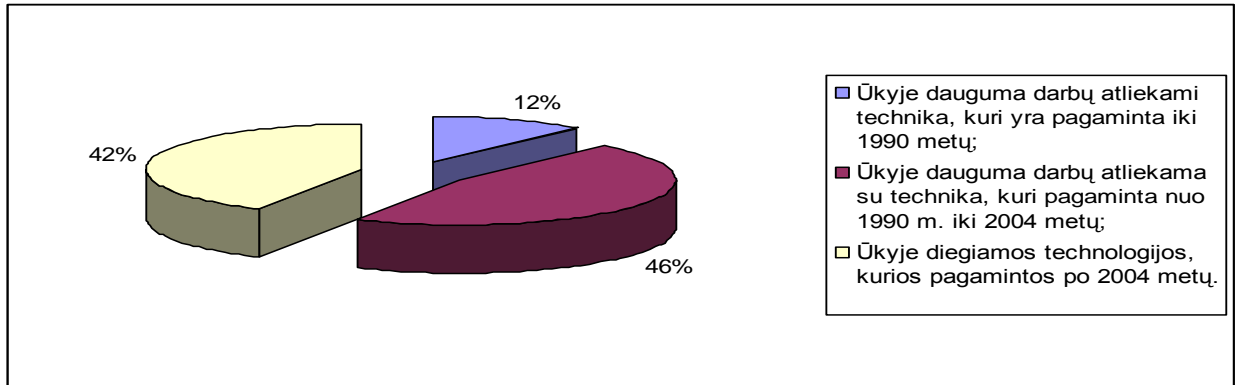
Sekantys pagal svarbumą veiksniai yra gaunama ir įsisavinama ES parama, situacija rinkoje bei ūkyje įdiegtos ir naudojamos technologijos. Tuo tarpu ekologinis faktorius, kuris reiškia ekologinio ūkininkavimo specializaciją respondentų nuomone, yra mažiausiai reikšmingas veiksnys, galintis įtakoti konkurencingumą. Tokį mažą reikšmingumą įtakojo Marijampolės apskrities žemių derlingumas.

10 pav. Jaunųjų ūkininkų ūkių konkurencingumą įtakojantys veiksniai (sudaryta autorės)

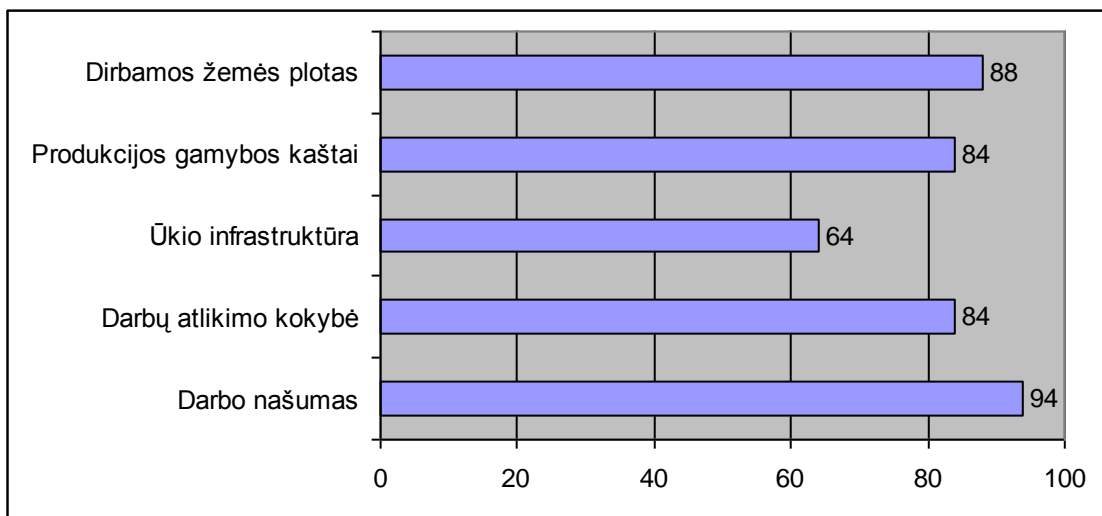
Jaunųjų ūkininkų ūkių konkurencingumui labai svarbus ūkio techninis ūkio potencialas bei darbuotojai, kurie dirba ūkyje. Visi apklausoje dalyvavusieji jaunieji ūkininkai gautas ES paramos lėšas skyrė naujos žemės ūkio produkcijos pirkimui. Technologija – tai ne tik gamybos priemonės, materialusis jos pagrindas, bet ir intelektualusis turinys – žinios, patyrimas, sugebėjimai. Pirmiausia, tai praverčia, pasirenkant tinkamiausias savo laukams mašinas ir padargus ne metams ar kitiems, kaip sėklas ar trąšas, o visam dešimtmečiui. Renkantis jas, reikia atsižvelgti ir į europinio žemės ūkio raidos perspektyvą: išteklius ir aplinką tausojančią gamybą, ekonomiškai efektyvią ir ekologiškai saugią žemdirbystę, toliau didėjančias degalų, trąšų ir kitų išteklių kainas. Kad nauja brangi technika atsipirktų, teks geriau susigaudyti mūsų nepastovių gamtos sąlygų bei dirvų įvairovėje ir nepaklysti agrotechnikos vingiuose. Lankstus technologinių galimybių ir technikos potencialo išnaudojimas – konkurencingo ūkininkavimo sąlyga – neįmanomas be vakarietiško profesionalumo, tikros žinių visuomenės žemės ūkio gamyboje (Bakasėnas, 2007).

Daugiau nei 45 proc. respondentų ūkiuose naudojama naši, bei moderni technika. Ūkininkai labai dažnai (80 proc.) susiduria su kvalifikuotos darbo jėgos trūkumu. Pasireiškiantis darbo jėgos, ypač kvalifikuotos, trūkumas ir jos brangimas, mažina ūkininkų, tame tarpe ir jaunųjų ūkininkų ūkių, konkurencingumą. Ūkiuose dirba nekvalifikuoti (apie 40 proc.) arba baigę trumpalaikius kursus (60 proc.) darbuotojai. Samdomi darbuotojai atlieka aukštos kvalifikacijos nereikalaujančius, pagalbinius ūkio darbus. Jeigu ūkis yra nedidelis daugumą žemės dirbimo bei pasėlių priežiūros darbų atlieka patys jaunieji ūkininkai.

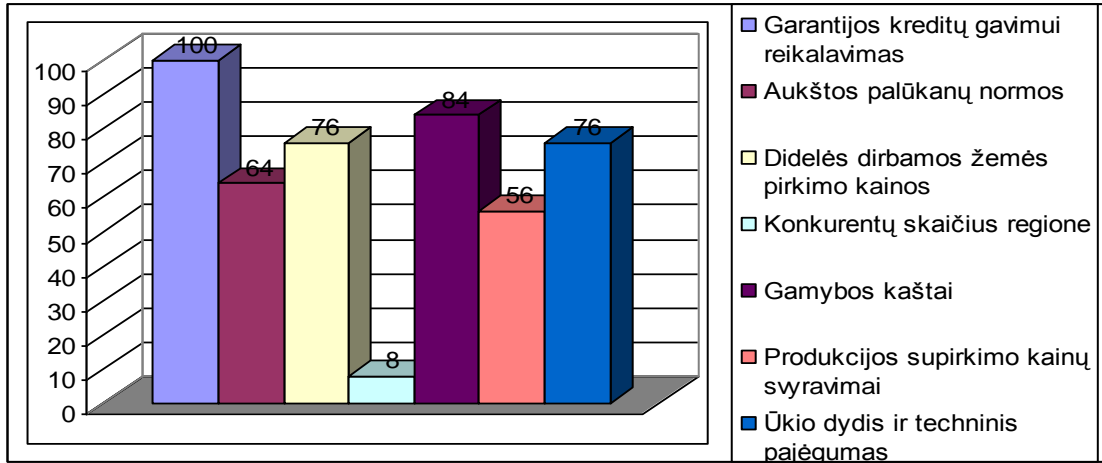
11 pav. Jaunųjų ūkininkų ūkiuose naudojama technika (sudaryta autorės)

Respondentų atsakymai dėl gautos paramos įtakos ūkio vystymuisi pasisikirštė taip: daugiausiai apklaustųjų (94 proc.) akcentavo tai, kad padidėjo darbų atlikimo našumas. 88 proc. pabrėžė, kad dėl gautos paramos padidino dirbamos žemės plotus. Lygiom dalim (84 proc.) pasisakė, kad pagerėjo darbų atlikimo kokybė bei sumažėjo produkcijos gamybos kaštai. Tik 64 proc. apklaustųjų paramos lėšas investavo į ūkio infrastruktūros gerinimą. Labai dažnai buvo minima tai, kad ūkio pastatų statyba ir remontas yra atliekama nuosavomis lėšomis.

12 pav. Paramos įtaka jaunųjų ūkininkų ūkiams (sudaryta autorės)

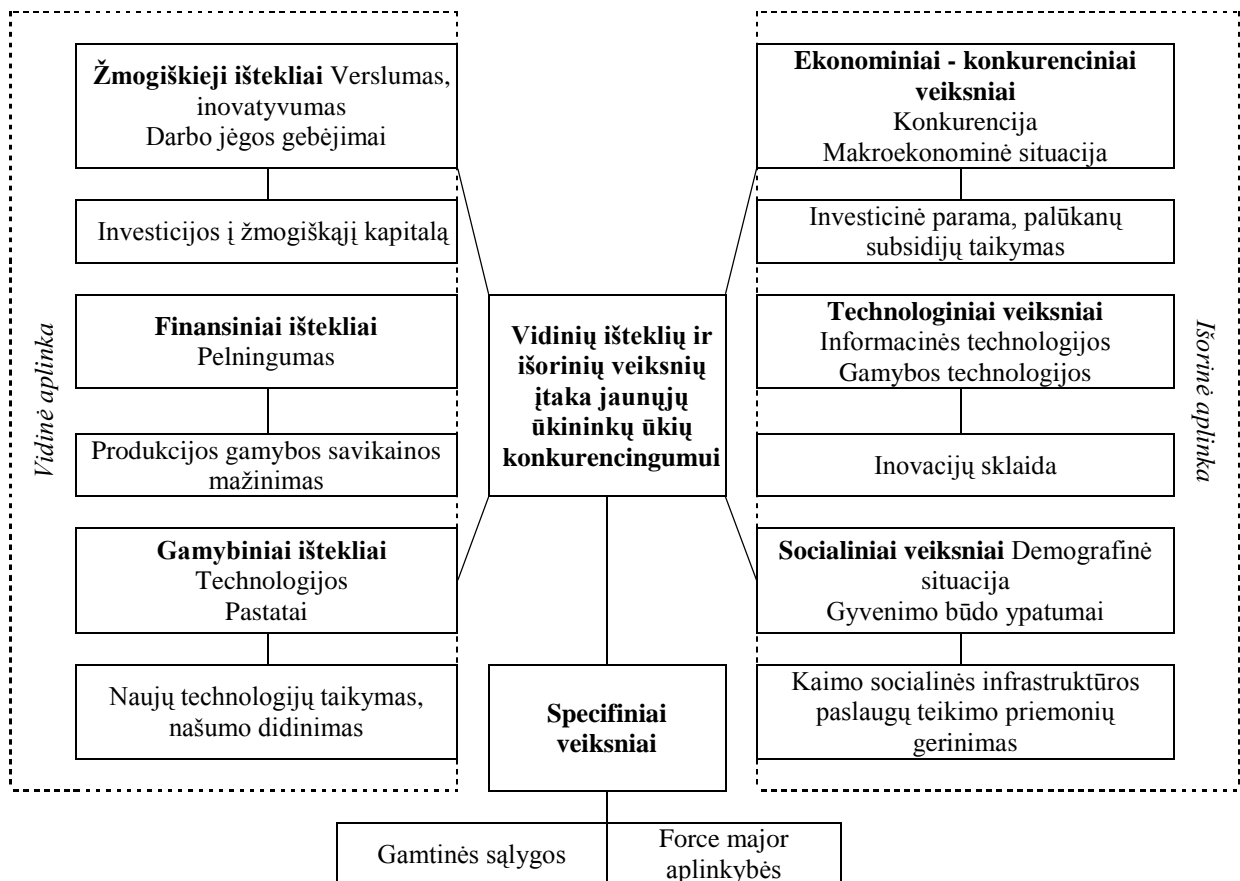
Iš išorinės aplinkos ekonominių veiksnių didžiausią įtaką jaunųjų ūkininkų ūkių konkurencingumui daro produkcijos supirkimo kainų svyravimai, garantijos kreditų gavimui reikalavimas, aukštos palūkanų normos. Tuo tarpu ūkių, gaminančių panašią produkciją skaičius regione, jaunųjų ūkininkų nuomone, labai mažai įtakoja konkurencingumą.

13 pav. Ekonominė veiksniai įtaka jaunųjų ūkininkų ūkiams (sudaryta autorės)

3.2. Jaunųjų ūkininkų ūkių konkurencingumo didinimo modelis

Konkurencingumo didinimo veiksnių įvertinimas leidžia juos sujungti į jaunųjų ūkininkų ūkių konkurencingumo formavimo ir didinimo modelį.

14 pav. Jaunųjų ūkininkų ūkių konkurencingumo formavimo ir didinimo modelis (sudaryta autorės)

Kiekvienos organizacijos vidinė aplinka vaidina svarbų vaidmenį konkurencingumo formavimo ir didinimo srityse. Jaunojo ūkininko ūkio vidinę aplinką sudaro žmogiškieji, finansiniai ir gamybiniai ištekliai.

Konkurencingumą formuoja vadovo, ūkininko verslumas, inovatyvumas bei darbo jėgos gebėjimai. Konkurencingumo didinimo priemonė – investicijos į žmogiškąjį kapitalą. Jas sudaro – motyvacija, išsilavinimas, laisvalaikis, ekologija ir sveika gyvensena. Motyvacija yra svarbi tiek organizacijos vadovui, jaunajam ūkininkui, tiek darbuotojams. Geriausias motyvas darbuotojams – motyvuotas vadovas.

Pelnas yra pagrindinis kiekvienos organizacijos, ūkio tikslas. Tiesioginę įtaką pelno dydžiui daro parduodamų prekių savikaina. Konkurencinį pranašumą visada turės tas jaunas ūkininkas, kuris mažins produkcijos gamybos savikainą, nes produkcijos savikainos mažinimas yra pagrindinis pelno didinimo šaltinis. Išlaidų mažinimas neturi pakenkti gaminamos produkcijos kokybei.

Ūkiuose, kuriuose racionaliai suderinama dirbamos žemės plotas, apsirūpinimas pagrindinėmis gamybinėmis priemonėmis ir darbo jėga, galima sėkmingai suformuoti konkurencinį pranašumą prieš kitus rinkos dalyvius. Jaunas ūkininkas, norėdamas sėkmingai konkuruoti rinkoje, turi pasirinkti tinkamą gamybinių išteklių derinį ir gaminamos produkcijos kiekį, surasti optimalų jų sujungimo modelį bei įvertinti riziką dėl ekonominės situacijos šalyje. Proporcingai didinant dirbamos žemės plotus didėja naudojamos technikos našumas, ko pasekoje atsiranda konkurencingumo didinimo galimybės.

Išorinė aplinka įtakoja jaunojo ūkininko ūkį, tačiau pats subjektas išorinės aplinkos įtakoti negali. Išorinę aplinką sudaro ekonomiai – konkurenciniai veiksniai, technologiniai ir socialiniai veiksniai.

Analizuojant ekonominius veiksnius ir jų įtaką organizacijos veiklai, dažniausiai reikia atkreipti dėmesį į tai, kokie pagrindiniai ekonominiai įvykiai pelno, kainų, išlaidų ir kreditavimo srityje gali turėti įtakos organizacijos veiklai ir kokių veiksmų reikia imtis, siekiant šią įtaką stabilizuoti. Empirinio tyrimo metu buvo nustatyta, kad didžiausias problemas jaunesiems ūkininkams kelia garantijos kreditų gavimui reikalavimas, aukštos palūkanų normos. Norint padidinti jaunųjų ūkininkų ūkių konkurencingumą būtų galima taikyti palūkanų subsidijas.

Šiuolaikinėje, nuolat kintančioje informacinių technologijų aplinkoje, naujos technologijos ir jų pokyčiai yra labai svarbūs organizacijai. Jie skatina naujų gamybos metodų ir

gaminių, naujų rinkų, marketingo priemonių atsiradimą bei formuoja konkurencingumą rinkoje. Norint padidinti jaunųjų ūkininkų ūkių konkurencingumą reikėtų didinti inovacijų sklaidą. Vienas iš būdų kaip tai padaryti – organizuoti parodomuosius bandymus gamybiniuose ūkiuose.

Socialinių veiksnių įtaka jaunųjų ūkininkų ūkių konkurencingumo formavime ir didinime užima svarbią vietą. Ji pasireiškia demografinės situacijos kaime blogėjimu, o išsiskiria gyvenimo būdo ypatumais. Norint didinti jaunųjų ūkininkų ūkių konkurencingumą šių veiksnių pagalba reikia didelį dėmesį sutelkti į kaimo socialinės infrastruktūros paslaugų teikimo priemonių (vaikų darželiai, sveikatos priežiūros centrai, poilsio vietos) gerinimą. Kaimo socialinės infrastruktūros paskirtis – sudaryti sąlygas tam tikrų individualių ir socialinių žmonių poreikių tenkinimui kaimo vietovėje. Jaunųjų ūkininkų ūkių konkurencingumui didelę reikšmę turintys specifiniai veiksniai – gamtinės sąlygos bei force major aplinkybės – prisideda prie konkurencingumo formavimo, tačiau draudimas yra vienintelė priemonė, kuri gali padėti išvengti didelių nuostolių dėl gamtinių veiksnių įtakos.

IŠVADOS

1. Jaunieji ūkininkai Lietuvoje sudaro 17 proc. visų ūkininkų. Pagrindiniai veiklos ypatumai yra konkurencingo, perspektyvaus, rentabilaus, ekonomiško, tvaraus bei modernaus ūkio kūrimas. Jaunieji ūkininkai, užsiimdami įprasta žemės ūkio veikla ir ieškodami naujų sprendimų, aktyviai priima sprendimus, nebijo rizikuoti, ieškoti sąveikos taškų ir būdų papildyti vykdomą veiklą bei naudotis itin naujoviškais planavimo galimybėmis.
2. Pagrindinės ES paramos priemonės, pagal kurias jaunieji ūkininkai gali pretenduoti į paramą pirmuosius du metus nuo ūkio užregistravimo: Lietuvos kaimo plėtros 2007 - 2013 m. programos pirmos krypties „Žemės, maisto ūkio ir miškininkystės sektoriaus konkurencingumo didinimas“ priemone „Jaunųjų ūkininkų išsikūrimas“ bei „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“. Priemonės skirtos gerinti žemės ir miškų ūkio konkurencingumą, skatinti jaunuosius ūkininkus imtis žemės ūkio veiklos ir neutralizuoti ūkininkų senėjimo demografiją daugelyje kaimo vietovių paremiant žemės ūkio valdų perleidimą įtakoti vidutinio ūkio dydžio augimą Lietuvoje. Pagrindinės problemos kylančios dėl paramos teikimo ir įsisavinimo – vertinimo ir kontrolės metodikos bei administravimo procedūrų taikymas.
3. Atlikta mokslinės literatūros analizė parodė, kad pagrindinių organizacijos tikslų suformalavimas leidžia ūkio subjektui įgyti konkurencinį pranašumą. Pagrindiniai jaunųjų ūkininkų ūkių tikslai: pelningumo, rinkos dalies, našumo didinimas, kokybiškos produkcijos gamyba, finansinių ir gamybinių išteklių racionalus naudojimas, inovacijų ūkyje taikymas bei žmogiškųjų išteklių gerinimas.
4. Pagrindiniai veiksniai, kurie įtakoja jaunųjų ūkininkų ūkių konkurencingumą, bei kuriuos lemia kintanti ekonominė ir socialinė šalies aplinka, yra išorinės aplinkos – ekonominiai – konkurenciniai, technologiniai ir socialiniai veiksniai, ir vidinės aplinkos – žmogiškųjų, finansinių bei technologinių išteklių visuma. Iš išorinės aplinkos ekonominių veiksnių didžiausią įtaką jaunųjų ūkininkų ūkių konkurencingumui daro produkcijos supirkimo kainų svyravimai, garantijos kreditų gavimui reikalavimas, aukštos palūkanų normos. Iš vidinės aplinkos veiksnių didžiausią įtaką jaunųjų ūkininkų ūkių konkurencingumui turi verslumas.
5. Investicijos į žmogiškąjį kapitalą skatintų žmogiškųjų išteklių tobulinimą, inovacijų sklaidą. Produkcijos savikainos mažinimas įtakotų finansinių išteklių naudojimą. Naujų technologijų taikymas bei jų našumo didinimas sąlygotų racionalų gamybinių išteklių panaudojimą.

6. Investicinės paramos, palūkanų subsidijų taikymas palengvintų paramos įsisavinimą, tuo pačiu būtų didinamas jaunųjų ūkininkų ūkių konkurencingumas.
7. Kaimo socialinės infrastruktūros paslaugų teikimo priemonės užtikrintų tinkamą gyventi aplinką, kur žmonės norėtų gyventi, t. y. kad būtų patogų naudotis viešosiomis paslaugomis, būtų teikiamos įprastos paslaugos, būtų užtikrinti socialinio gyvenimo patogumai ir žmonės nesijaustų izoliuoti.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. BAKASĖNAS, A. 2007. *Kokia technika – toks ir ūkininkas*. Mano ūkis. Nr. 2.
2. ESSER, K.; HILLEBRAND, W.; MESSNER, D & MEYER-STIMER, J. 1995. *Systemic Competitiveness*. New Governance Patterns for Industrial Development: London, GDI Book Series.
3. Ekologinį ūkininkavimą skatinančių subjektyvių veiksnių vertinimas [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 gruodžio 10]. Prieiga per internetą:
http://eko.laei.lt/eko_fls/ms/Straipsnis_ZU_mokslai_2006.pdf
4. GINEINIENĖ, Z. 2005. *Verslo kūrimas ir valdymas*. Vilnius: Rosma.
5. GRAKAUSKAS, E. 2004. *Ūkininko ūkio teisinis statusas* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.leidykla.vu.lt/inetleid/teise/50/straipsniai/str4.pdf> [žiūrėta 2010 sausio 9 d.].
6. JAKAITIENĖ, A.; KLYVIENĖ, V. 2007. *Europos Sąjungos finansinės paramos poveikis Lietuvos ekonominei raidai*. Pinigų studijos, Nr.2, p. 24 – 27.
7. JASINAVIČIUS, R. 2006. *Verslumas ir lyderystė*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://finansai.dtiltas.lt/engine/download.php?id=20>. [žiūrėta 2009 gruodžio 10].
8. JUCEVIČIUS, R. 2006. Lietuvos ekonomikos augimo ir konkurencingumo šaltinių (veiksnių) kompleksinė studija. KTU verslo strategijos institutas.
9. KNAŠAS, A.B. 2004. *Organizacijų inovacinių strategijų kūtimo problemos*. Valdymo problemos: teorija ir tendencijos. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
10. KRIŠČIUKAITIENĖ, I.; TAMOŠAITIENĖ, A.; ANDRIKIENĖ, S. 2007. *Racionalaus dydžio ūkio modeliavimas*. Žemės ūkio mokslai. T. 14. Priedas. p. 78-85.
11. KRIŠČIUKAITIENĖ, I.; KONČIŪTĖ, V. 2000. *Lietuvos žemės ūkis integruojantis į Europos Sąjungą*. Konkurencingo žemės ūkio svarba šalies ekonomikai. Vilnius, p.22-30.
12. KRUGMAN, P. 1997. *The Debate on Competitiveness labour markets and Globalization*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą:
<http://www.valt.helsinki.fi/katal/opiskelu/ka6a/competitiveness-and-globalization.pdf> .
[žiūrėta 2010 vasario 10].

13. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro įsakymu Nr.3D-147 patvirtintas verslo plano finansinei paramai gauti pagal Lietuvos kaimo plėtros 2007 – 2013 metų programos priemonę „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas“ reikalavimų aprašas.
14. Lietuvos Respublikos ūkininko ūkio įstatymas, 1999.
15. Lietuvos kaimo plėtros 2007 – 2013 metų programa, 2007.
16. Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 metų programos priemonės „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas“ įgyvendinimo taisyklės. Vilnius, 2007.
17. Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 metų programos priemonės „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“ įgyvendinimo taisyklės. Vilnius, 2007.
18. MAKSVYTIENĖ, I. 2002. *Ekonominis konkurencingumas: metodologinis aspektas*. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai. Kaunas: VDU
19. MARČINSKAS, A. 2001. *Įmonės konkurencingumą lemiantys veiksniai*. Ekonomika. Mokslo darbai. p. 55-56.
20. MARKEVIČIUS, P. 2007. *Žemės ūkio infrastruktūros verslininkų verslumo išorinės aplinkos veiksniai šiuolaikinės rinkos sąlygomis*. Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai. Lietuvos žemės ūkio universitetas. Akademija. ISSN 1822-6760.
21. Marijampolės regiono plėtros planas 2006-2013 metams, patvirtintas Marijampolės regiono plėtros tarybos 2005 m. gruodžio 29 d. sprendimu Nr. TS-16.
22. MELNIKAS, B.; SMALIUKIENĖ, R. 2007. *Strateginis valdymas*. Vilnius.
23. NAUJOKAITIENĖ, R.; KRIVICKIENĖ, R. 2000. *Parama ir konkurencingo žemės ūkio plėtra*. Konkurencingo žemės ūkio svarba šalies ekonomikai. Vilnius, p.31-37.
24. Nacionalinė jaunimo verslumo ugdymo ir skatinimo 2008–2012 metų programa, 2008.
25. NAVICKAS, V.; MALAKAUSKAITĖ, A. 2010. *Konkurencingumo vertinimo metodologinės problemos ir ribotumas*. Verslas: teorija ir praktika. Vilnius: Technika, 2010, t. 11, Nr. 1 , p. 5-11.
26. PALUBINSKAS, G. T. 1997. *Strateginio planavimo procesas*. Kaunas: Technologija.
27. PAREIGIENĖ, L.; RIBAŠAUSKIENĖ, E. 2007. *Kooperacijos plėtra ir problemos*. Mano ūkis. Nr.12.
28. PORTER, M. 1998. *Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance*. 1 st ed. Free Press.

29. POVILIŪNAS, A. 2000. *Konkurencingumo trukdžiai Lietuvos žemės ūkyje ir jų įveikimo galimybės*. Konkurencingo žemės ūkio svarba šalies ekonomikai. Vilnius, p.53-65.
30. RAMANAUSKIENĖ, J. 2008. *Marketingas: organizacijų marketingo strategijos ir modeliai*. Kaunas.
31. RAMANAUSKIENĖ, J.; VANAGIENĖ, V. 2009. *Visuotinės kokybės vadyba*. Akademija.
32. RAMANAUSKIENĖ, J.; ARYS, M. 2009. *Ekologinio ūkininkavimo plėtros tendencijos ir konkurencingumo didinimo priemonės*. Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai. Nr.18 (3). Mokslo darbai (socialiniai mokslai, vadyba ir administravimas, 03S).
33. STANIKŪNAS, D. 2000. *Konkurencingas žemės ūkis ir jo reikšmė Lietuvoje*. Konkurencingo žemės ūkio svarba šalies ekonomikai. Vilnius, p.12-19.
34. TAMOŠAITIENĖ, A.; RUTKAUSKAITĖ, J. 2000. *Konkurencingo ūkio plėtra mažiau palankiose ūkininkauti žemėse*. Konkurencingo žemės ūkio svarba šalies ekonomikai. Vilnius, p.66.
35. TUNAITIENĖ, R. 2006. *Kreditų garantijų įtaka kaimo verslo subjektų kreditavimui*. ŽEMĖS ŪKIO MOKSLAI. 2006. Nr. 1 (priedas). P. 72–80
36. VILPIŠAUSKAS, R. 2008. *Lietuvos konkurencingumo politikos vertinimas*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą:
http://www.lrinka.lt/Pranesim/Lietuvos_konkurencingumo_politikos_vertinimas_R.Vilpiskas.pdf [žiūrėta 2009 gruodžio 20 d].
37. VITKAUSKAITĖ, V. 2007. *Europos jaunujų ūkininkų diena*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.zur.lt/index.php?758723320> [žiūrėta 2009 lapkričio 20 d].
38. VERALDI, D.T. 2008. *Dėl jaunujų ūkininkų ateities atsižvelgiant į vykdomą bendrosios žemės ūkio politikos (BŽŪP) reformą* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.europarl.europa.eu//sides/getDoc.do?type=REPORT&reference=A6-2008-0182&language=LT&mode=XML>. [žiūrėta 2009 gruodžio 15d].
39. ŽITKUS, L.; MICKEVIČIENĖ, M. 2005. *Sisteminio konkurencingumo modelio tinkamumas Vidurio ir Rytų Europos šalių įmonių potencialui ES Vieningoje rinkoje vertinti*. Socialiniai mokslai. 2005. Nr.4 (50).

PRIEDAI

JAUNŪJŲ ŪKININKŲ ŪKIŲ KONKURENCINGUMO DIDINIMO VEIKSNIAI

Vaida Vinčiauskienė

Lietuvos žemės ūkio universitetas

Įvadas

Temos aktualumas. Panaikinus daugelį žemės ūkio produktų prekybos apribojimų tarp Europos šalių, žemės ūkio veiklos subjektams iškilo problema, kaip kuo mažesnėmis išlaidomis pagaminti konkurencingos produkcijos bendrajai Europos Sąjungos (ES) rinkai. Integracija į ES iškelia šalies žemės ūkio konkurencingumo didinimo būtinybę. Jaunieji ūkininkai – vieni aktyviausių žemdirbių, kurie siekia ir naudojami ES parama. Jie gali efektyviai adaptuotis prie naujų technologijų keitimosi ir naudodami mokslines ir technines žinias ne tik prisitaiko prie naujos konkurencingos aplinkos, bet ir didina žemės ūkio sektoriaus konkurencingumą. Į tai atsižvelgdama Europos Sąjunga numatė eilę paramos priemonių, kad jaunųjų ūkininkų ūkiai būtų konkurencingi, orientuoti į inovacijas, koncentruoti ties verslumu. ES lėšos skatina jaunas žmones pasilikti kaime, nes didėja pajamos, tuo pačiu gerindamos jaunųjų ūkininkų šeimų ir kitų valdos narių gyvenimo lygį. Vienas didžiausių iššūkių, su kuriuo susiduria jaunieji ūkininkai – konkurencingumo didinimas. Straipsnyje jaunaisiais ūkininkais laikomi tie asmenys, kurie ūkius įkūrė tam, kad galėtų pasinaudoti 2007 – 2013 m. programos pirmos krypties „Žemės, maisto ūkio ir miškininkystės sektoriaus konkurencingumo didinimas“ priemone „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas“.

Tyrimo tikslas – nustatyti jaunųjų ūkininkų ūkių konkurencingumo didinimo veiksnius.

Tyrimo tikslui pasiekti darbe numatoma išspręsti šiuos **uždavinius**:

- išanalizuoti svarbiausias jaunųjų ūkininkų ūkių paramos priemones;
- išanalizuoti jaunųjų ūkininkų ūkių konkurencingumą lemiančius veiksnius;
- atlikti respondentinių ūkių apklausą, siekiant nustatyti jaunųjų ūkininkų ūkių konkurencingumo didinimo veiksnius.

Tyrimo objektas – jaunųjų ūkininkų ūkiai.

Tyrimo dalykas – jaunųjų ūkininkų ūkių konkurencingumas.

Tyrimo metodai. Iškeltam tikslui ir uždaviniams įgyvendinti naudoti mokslinės ir teisinės literatūros analizės ir sintezės, palyginimo, duomenų statistinės analizės bei grafinio vaizdavimo metodai.

Rezultatai

Jaunesni negu 35 metų ūkininkai ES sudaro mažiau nei 8 proc. visų ūkininkų, Lietuvoje – 5,3 proc. Daugiau nei pusę ES ūkių valdo vyresni nei 55 m. amžiaus ūkininkai, per ketvirtį ūkių – 65 metų slenkstį peržengę žmonės. Kaimo vietovės užima 92 proc. Europos Sąjungos teritorijos, o 50 proc. europiečių gyvena kaime (Jakaitienė ir kt., 2007). Tuo tarpu Lietuvoje, anot D. Stanikūno (2000), žemės ūkyje dirba 19,2 proc. visų šalies dirbančiųjų ir apie 58 proc. užimtųjų kaimo gyventojų. Apie 90 proc. kaimo gyventojų vienaip ar kitaip yra susiję su žemės ūkio veikla. Lietuvos žemės ūkio ir kaimo verslo registro, kuriame, kaip viena iš privalomų sąlygų pretenduojant į bet kokią ES ir valstybės paramą žemės ūkiui ir kaimo plėtrai, turi būti įregistruota valda, duomenimis, 2009 m. sausio 1 d. Registre buvo užregistruoti 107 974 ūkininkų ūkiai. Per mėnesį Lietuvoje yra įregistruojama apie 500 naujų ūkių. Tarp norinčių ūkininkauti yra nemažai jaunųjų ūkininkų. Registre 2009 m. sausio 1 d. buvo užsiregistruota 19 068 ūkių, kuriuos įkūrė ūkininkai iki 40 metų amžiaus. Tai sudaro apie 17,6 proc. visų ūkininkų ūkių Lietuvoje. Bendras ūkininkų ūkių skaičius, lyginant su 2004 m. sausio 1 d., padidėjo 42438 ūkiais arba 60 proc.

Nors sąvoka „jaunieji ūkininkai“ vartojama dažnai, įvairiuose šaltiniuose ji apibrėžiama įvairiai. Pagal Nacionalinę jaunimo verslumo ugdymo ir skatinimo 2008–2012 metų programą jaunasis ūkininkas – jaunesnis kaip 40 metų, bet ne jaunesnis kaip 18 metų fizinis asmuo, kuris vienas arba su partneriais verčiasi žemės ir miškų ūkio veikla, o jo ūkis yra įregistruotas Ūkininkų ūkių registre (Nacionalinė..., 2008). Tuo tarpu 2007 - 2013 m. Kaimo plėtros programoje jaunieji ūkininkai – asmenys, kurie paramos paraiškos pateikimo metu atitinka šiuos reikalavimus: yra jaunesni kaip 40 metų amžiaus; pirmą kartą kuriasi kaip žemės ūkio valdos valdytojai savo vardu (valda negali būti perregistruota sutuoktinio vardu); yra įregistravę žemės ūkio valdą ir ūkį nuo 2005 m. gegužės 16 d. (2007 -2013 m. KPP Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas). Vyriausybė, teikdama prioritetą jauniems (iki 40 metų) ūkininkams, nustato jų įsikūrimo ir kvalifikacijos kėlimo paramos formą ir dydį (LR Ūkininko ūkio įstatymas, 1999). Tuo tarpu pagal Kaimo plėtros 2007 - 2013 programą jaunieji ūkininkai, jaunesni kaip 40 metų, bet ne jaunesni kaip 18 metų amžiaus, prieš 2 metus įregistravęs žemės ūkio valdą ir ūkį ir patys dalyvaujantys žemės ūkio produktų gamyboje, apdorojime, apdirbime, paruošime realizacijai ir ūkio vadyboje.

Apibendrinus visus apibrėžimus, galime nustatyti šiuos reikalavimus, kuriais remiantis ūkininkas yra priskiriamas prie jaunųjų ūkininkų ir gali pretenduoti į ES paramą:

- teikdamas paraišką paramai gauti yra jaunesnis kaip 40 metų, bet ne jaunesnis kaip 18 metų amžiaus;
- pirmą kartą savo vardu kuriasi kaip žemės ūkio valdos ir ūkio valdytojas;

- yra įregistravęs žemės ūkio valdą ir ūkį ne anksčiau kaip prieš 2 metus iki paraiškos pateikimo.

E. Grakauskas (2004), atlikęs teisės aktų analizę, teigia, jog ūkininko ūkis nepripažintas neribotos atsakomybės juridiniu asmeniu, todėl, kad nėra pripažintas ir laikomas individualia įmone ar ūkine bendrija. Visiškai kitaip ūkininko ūkio statusą vertina Z. Gineitienė (2005), kuri, remdamasi tuo pačiu LR ūkininko ūkio įstatymu, ūkininko ūkį apibrėžia kaip individualią įmonę, veikiančią žemės ūkyje – tai toks žemės ūkio verslas, kuriuo verčiasi ūkininkas su savo šeima arba samdomais darbuotojais.

Apibendrinus mokslinę literatūrą galime teigti, kad egzistuoja ūkininko ūkio sampratos neapibrėžtumas bei nėra tikslaus ir vienareikšmio ūkininko ūkio apibrėžimo.

Besikeičianti ūkininko ūkio samprata, pasak L. Raupelytės ir V. Liesionio (2008) ir tokio ūkio paskirtis, ypač panaudojant ES fondus, suteikia galimybę ūkininko ūkį analizuoti kaip verslo organizaciją. Jaunųjų ūkininkų ūkiuose glaudžiai susiję sprendimų priėmimo, darbuotojų kontrolės, planavimo, darbuotojų paieškos bei skatinimo, finansinių išteklių panaudojimo ir taikomų finansinių ataskaitų ruošimo būdų, įvaizdžio formavimo priemonių funkcijos. Ūkininko ūkyje organizacijų valdymo funkcijos yra vykdomos, nors turi savo specifiką: ūkininkai turi tvarkyti savo ūkio apskaitą, pasamdę darbininkus jiems vadovauja, jie gamina prekes bei kuria paslaugas, formuoja įvaizdį apie savo veiklą. Pasirinkus norimą verslo formą, pagal kurią ūkininkas teiks prekes ar paslaugas, reikia įvertinti, kokias valdymo funkcijas, būdingas verslo organizacijoms, reikia vykdyti, siekiant ekonominės naudos. Kiekviename ūkyje turi būti inventorizuotos ir atliekamos visos įprastinės valdymo funkcijos (Raupelytė, Liesionis, 2008), tad jaunieji ūkininkai turėtų žengti nuo ūkininkavimo prie verslo, aktyviai domėtis rinkos ypatumais, žemės ūkio produktų realizacija, partneryste su kitais ūkininkais bei verslininkais. Nemažai jaunų žmonių žemės ūkio sektorių verslo kūrimui pasirenka dėl ES paramos verslui žemės ūkio srityje. Jaunieji ūkininkai, kurdami savo ūkius siekia: konkurencingo, perspektyvaus, rentabilaus, ekonomiško, tvaraus bei modernaus ūkio. Jie tikisi, kad ūkius aprūpinę modernia žemės ūkio technika, kuri lengvins, gerins darbo sąlygas bei didins konkurencingumą žemės ūkio sektoriuje.

R. Vainienė (2005) konkurencingumu bendriausia prasme vadina produkto, įmonės, šakos ar šalies pajėgumą konkuruoti rinkoje. Jaunųjų ūkininkų ūkininkavimo konkurencinės aplinkos vertinimo ir analizės problema yra sudėtinga ir prieštaringa, nes nėra vienareikšmio pačios sampratos supratimo. Ekonominių procesų konkurencinių santykių sistemoje tyrimams dabartiniu, anot J. Ramanauskienės (2008), etapu būdingas gana didelis darbų kiekis. Rinkos konkurencijos, konkurencinės aplinkos vertinimo tyrimams skirti tiek šalies, tiek ir užsienio mokslininkų (V. Rutkoviėnė ir kt., 2003, 2005, 2007; J. Ramanauskienė, A.

Gargasas, 2007, 2008; U.Hamm ir kt., 2002) ir kt. darbai. Konkurencija žemės ūkyje pasak J. Ramanauskienės (2009) Lietuvos autorių darbuose pradėta nagrinėti neseniai, tai rodo, kad šis ekonominis reiškinys yra palyginti naujas ir mažai išnagrinėtas. Konkurencijos ypatumus žemės ūkyje lemia: nestabilios žemės ūkio produktų kainos, žemės ūkio produktų paklausos ir pasiūlos santykinis neelastingumas, svarbus žmogiškasis faktorius, valstybinio reguliavimo galimybė ir būtinumas. Konkurencingumas rinkoje susijęs su įmonės, ar ūkininko ūkio gebėjimu greitai reaguoti į skubius rinkos pokyčius ir išlaikyti savo pozicijas joje. Konkurencinio pranašumo idėja prasideda nuo vertės kūrimo ir pasiskirstymo (Beniušienė, Svirskienė, 2008). Konkurencinis pranašumas pasireiškia tada, kai ūkio subjekto įtaka lemia ekonomikos pasikeitimus rinkoje, kurioje jis užima tam tikrą dalį.

Siekiant atskleisti jaunųjų ūkininkų ūkių konkurencingumo didinimo galimybes, pirmiausia būtina įvardinti ir įvertinti jį sąlygojančius veiksnius. Gamintojų veiklą, kaip teigia J. Ramanauskienė ir M. Arys (2009), veikia bendrieji ir specifiniai veiksniai. Prie bendrųjų veiksnių, veikiančių konkurencijos plėtrą, priskiriami: inovaciniai, investiciniai, finansiniai ir socialiniai – ekonominiai. Specifinių veiksnių grupei priklauso veiksniai, apibūdinantys išorinę gamintojo aplinką: gamtinės ir ekonominės sąlygos. Vidinių veiksnių grupei, apibūdinančiai gamintojų konkurencingumo lygį, priklauso: normatyviniai, moksliniai ir techniniai, gamybos ir technologiniai.

Didžiausią poveikį žemės ūkio sektoriaus gamintojo konkurencingumui turi integraliniai veiksniai ir pirmiausia inovaciniai, investiciniai ir finansiniai (Ramanauskienė, Arys, 2009). Tai visiškai suprantama, nes pagaminti ir parduoti aukštos kokybės produktus ir su mažesnėmis sąnaudomis galima tik taikant naujas technologijas ir mokslo pasiekimus.

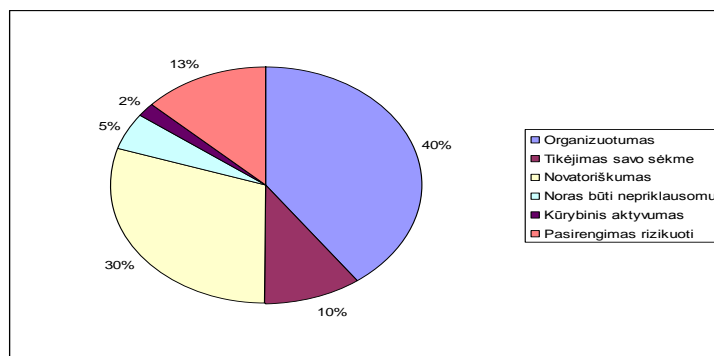
Pagrindinės konkurencingumo sudedamosios dalys yra produkto techninis lygis, rinkodaros ir informacijos lygis, vartotojų reikalavimų, techninių sąlygų ir standartų atitikimas, vartotojo aptarnavimas, personalo mokymai, tiekimo ir garantijų terminai, gamybos sąnaudos ir kaina, prekės pateikimas vartotojui reikiamu laiku, politinė ir ekonominė situacija tam tikrame regione. Tipiškiausi konkurencinio pranašumo šaltiniai yra inovacijos, technologijos, kokybė ir kaina (Beniušienė, Svirskienė, 2008).

Tuo tarpu, anot A.Poviliūno (2005), nagrinėjant žemės ūkio ir jo įmonių konkurencingumo didinimo galimybes, kryptis ir būdus, svarbu išsiaiškinti trukdžius, varžančius šiuos procesus. Žemės ūkio konkurencingumo trukdžius formuoja gamtinės ir socialinės, ypač ekonominės sąlygos. Priklausomai nuo visuomenės gyvenimo pokyčių jie gali smarkiau ar lėčiau reikštis ir atitinkamai įtakoti žemės ūkio įmonių bei ūkininkų ūkių plėtrą, žemės ūkio kaip ekonomikos šakos raidą, viso ūkio kilimą. Tai būtų - žemės ūkio produktų paklausos pokyčiai;

rentabilaus žemės ūkio verslo ribota erdvė; žemės rinkos sulėtintas formavimasis ir ūkio dydžio problemos sprendimo sudėtingumas; žemės ūkio įmonių ir ūkininkų ūkių gamybinių pajėgumų didinimo galimybių

ES teikiama parama jaunųjų ūkininkų ūkiams yra vienas iš konkurencinio pranašumo šaltinių, tačiau Marijampolės apskrityje atliktos jaunųjų ūkininkų apklausos duomenys rodo, kad 54 proc. respondentų ūkius būtų kūrę ir be tokios galimybės, tuo tarpu net 70 proc. jaunųjų ūkininkų neįsivaizduoja savo ūkio vystymo bei modernizavimo be ES paramos. Pagrindiniai ūkių įkūrimo motyvai: noras nepriklausytų nuo kitų (21 proc.), ūkininkavimo tradicijų šeimoje atkūrimas ir tąsa (21 proc.) praktiškai po lygiai (15 proc.) žemės trauka bei ūkininkavimas kaip saviraiškos galimybė. Tarp visų respondentų žemės ūkio krypties aukštąjį universitetinį išsilavinimą turi 60 proc. apklaustųjų. Pagrindiniai ūkininkavimo siekiai: kelti ūkio konkurencingumą didinant žemės ūkio darbo efektyvumą mažinant produkcijos pagaminimo kaštus (45 proc. respondentų), naudojant pažangią žemės ūkio techniką didinti auginamos produkcijos kokybę (27 proc.) bei užtikrinti pakankamas pajamas iš žemės ūkio veiklos sau ir savo šeimos nariams, samdomiems darbuotojams (27 proc. respondentų). 90 proc. apklaustųjų jaunųjų ūkininkų laiko save verslininkais, kurių tikslas: konkurencingas, perspektyvus, pelningas, ekologiškas, šiuolaikiškas ūkis.

Vienas iš konkurencinio pranašumo šaltinių yra verslumas. Respondentų buvo prašoma suranguoti jaunajam ūkininkui būtinas savybės tokias, kaip organizuotumas, tikėjimas savo sėkme, novatoriškumas, noras būti nepriklausomu, kūrybinis aktyvumas, pasirengimas rizikuoti (1 pav.).

1 pav. Jaunųjų ūkininkų savybės (sudaryta autorės)

Sekantis konkurencingumo veiksnys yra turimos dirbamos žemės kiekis ir jai apdirbti taikomos technologijos. Apklausoje dalyvavusių respondentų vidutinis dirbamos žemės plotas – 188 ha (45 proc. apklaustųjų nurodė, kad nuo ūkininkavimo pradžios jų ūkis

padidėjo 1,5 ar 2 kartus, o 36 proc. – padidėjo daugiau kaip 2 kartus). Daugiau kaip 80 proc. ūkių dauguma darbų atliekama su pakankamai nesena technika ir įrengimais. 20 proc. respondentų nurodė, kad jų ūkiuose yra diegiamos tik naujausios technologijos ir griežtai jų laikomasi.

Kadangi norint būti konkurencingiems yra reikalingos naujausios arba vis atnaujinamos žinios, respondentų buvo klausama ar jie domisi žemės ūkio ar kitų kaimo verslų technologinėmis, vadybinėmis ir rinkodaros naujovėmis. Net 50 proc. atsakė, kad tai daro konsultuodamiesi su žemės ūkio konsultavimo tarnyba. 21 proc. respondentų konsultuojasi su įvairiomis konsultavimo firmomis, o 28 proc. nuolat dalyvauja specialiuose mokymo kursuose.

Didžiausiais konkurencingumo trikdžiais 54 proc. dalyvavusių apklausoje dalyvavusių laiko garantijos norint gauti kreditą reikalavimus, aukštas palūkanų normas (36 proc.) socialinio draudimo įmokų didinimą (36 proc.) bei dideles žemės kainas (36 proc. apklaustųjų).

Net 81 proc. respondentų į klausimą ar Lietuvoje yra užtikrinamas jaunųjų ūkininkų ūkių konkurencingumas atsakė neigiamai, o norint jį didinti 36 proc. siūlo palūkanų subsidijų taikymą, 36 proc. vienkartinės paramos įsikūrimui skyrimą bei 45 proc. pasisako už paskolų teikimo lengvatų taikymą.

Išvados

1. Išanalizavus svarbiausias jaunųjų ūkininkų ūkių veiklos priemones nustatyta, kad ES parama gali padėti jiems restruktūrizuoti bei modernizuoti savo ūkius, tačiau tai neįtakoja pačių ūkių kūrimo.

2. Išanalizavus jaunųjų ūkininkų ūkių konkurencingumą lemiančius veiksnius nustatyta, kad pagrindiniai veiksniai yra ūkininkų verslumas, galimybė pasinaudoti ES parama.

3. Atlikus jaunųjų ūkininkų apklausą, nustatyta, kad 81 proc. respondentų mano, kad Lietuvoje nėra užtikrinamos sąlygos konkurencingumui, o norint jį didinti 36 proc. siūlo palūkanų subsidijų taikymą, 36 proc. vienkartinės paramos įsikūrimui skyrimą bei 45 proc. pasisako už paskolų teikimo lengvatų taikymą.

Literatūros sąrašas

1. RAMANAUSKIENĖ, J., ARYS, M. 2009 Ekologinio ūkininkavimo plėtros tendencijos ir konkurencingumo didinimo priemonės. *Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai. Nr.18 (3)*. Mokslo darbai (socialiniai mokslai, vadyba ir administravimas, 03S).

2. BENIUŠIENĖ I., SVIRSKIENĖ G. 2008. Konkurencingumas: teorinis aspektas. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. 4 (13). 3
3. RAUPELYTĖ, L., LIESIONIS, V. (2008) Ūkininko ūkio, kaip verslo organizacijos, veiklos ir valdymo ypatumai. *Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai. Nr.14 (3)*. Mokslo darbai (socialiniai mokslai, vadyba ir administravimas, 03S).
4. JAKAITIENĖ, A., KLYVIENĖ, 2007 V. Europos Sąjungos finansinės paramos poveikis Lietuvos ekonominei raidai. *Pinigų studijos*, Nr.2, p. 24 – 27.
5. VERALDI, D.T. 2008. Dėl jaunujų ūkininkų ateities atsižvelgiant į vykdomą bendrosios žemės ūkio politikos (BŽŪP) reformą. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.europarl.europa.eu//sides/getDoc.do?type=REPORT&reference=A6-2008-0182&language=LT&mode=XML>
6. STANIKŪNAS, D. 2000. Konkurencingas žemės ūkis ir jo reikšmė Lietuvoje. *Konkurencingo žemės ūkio svarba šalies ekonomikai*. Vilnius, p.12-19.
7. GRAKAUSKAS, E. 2004. Ūkininko ūkio teisinis statusas // *Teisė* 2004 50. – <http://www.leidykla.vu.lt/inetleid/teise/50/straipsniai/str4.pdf>
8. GINEINIENĖ, Z. 2005. Verslo kūrimas ir valdymas. – Vilnius: Rosma.
9. KRIŠČIUKAITIENĖ, I., KONČIŪTĖ, V. 2000 „Lietuvos žemės ūkis integruojantis į Europos Sąjungą. *Konkurencingo žemės ūkio svarba šalies ekonomikai*. Vilnius, p.22-30.
10. POVILIŪNAS, A. Konkurencingumo trūžiai Lietuvos žemės ūkyje ir jų įveikimo galimybės. *Konkurencingo žemės ūkio svarba šalies ekonomikai*. Vilnius, p.53-65.

The amplification of competitiveness factor in the property of young farmers

Summary

The phenomenon of European Union integration forms the necessity to increase the competitiveness factor in respect of agriculture sphere. Young farmers are very active agriculturalists, who seek for European Union support. They are ready to adapt the new technologies and directives and even explore it. Young farmers are capable to use their scientific and technical skills in the amplification of competitiveness factor. Considering this young farmers activity, European Union provided the number of means that can be used for the farm property competitiveness and adaptation of innovations. Income that comes from European Union encourages young people to stay living in villages, because their standard of living is increased. The utmost challenge that young farmers face to is the amplification of

competitiveness factor. The main agents are the EU support and farmers' enterprise. Considering the respondents' opinion, it must be mentioned that 81 percent of them state that there are no conditions for competitiveness, 36 percent suggest subsidies scheme application, 36 percent are for one-off payout model, 45 percent are interested in credit exemption application.

Mokslinio darbo vadovas: prof. F. Klupšas (Lietuvos žemės ūkio universitetas)

MARIJAMPOLĖS APSKRITIES JAUNŪJŲ ŪKININKŲ ŪKIŲ KONKURENCINGUMO DIDINIMO ANKETA

Aš esu Vaida Vinčiauskienė, Lietuvos žemės ūkio universiteto vadybos ir ekonomikos fakulteto 2 kurso magistrantūros studijų studentė. Rengiu magistrantūros studijų baigiamąjį darbą, skirtą jaunųjų ūkininkų ūkių konkurencingumo didinimo galimybėms ir priemonėms pagrįsti. Jaunojo ūkininko ūkio konkurencingumo sąvoka anketoje suprantama kaip priemonės ir būdai, kuriomis jaunasis ūkininkas gali konkuruoti rinkoje. Šiam darbui svarbi kiekvieno jaunojo ūkininko nuomonė apie konkurencingumo didinimo priemones.

Prašau skirti kelias minutes ir atsakyti į pateiktus klausimus. Ši anketa yra anoniminė. Darbe bus naudojami tik apibendrinti duomenis. Ačiū už bendradarbiavimą.

1. Kokie motyvai Jus paskatino imtis ūkininkavimo? (galimi keli atsakymo variantai)

- Noras nepriklausyti nuo kitų;
- Ūkininkavimo tradicijų šeimoje atkūrimas ir tęsimas;
- Įgytas žemės ūkio krypties išsilavinimas;
- Galimybė pagerinti savo ir šeimos narių gyvenimo kokybę;

Kita

2. Jūsų ūkis Jums yra?

- Pagrindinė darbovietė;
- Papildoma veikla;
- Pomėgis;

Kita

3. Koks Jūsų ūkio dydis (kartu su nuomojama žeme (ha) ?

- 1 - 25;
- 26 - 50;
- 51 - 100;

- 101 - 150;
- 151 - 200;
- 201 ir daugiau.

4. Koks Jūsų ūkio techninis lygis?:

- Ūkyje dauguma darbų atliekami arkliais, rankomis;
- Ūkyje dauguma darbų atliekami technika, kuri pagaminta iki 1990 metų;
- Ūkyje dauguma darbų atliekama su technika, kuri pagaminta nuo 1990 m. iki 2004 metų;
- Ūkyje diegiamos naujausios technologijos, kurios pagamintos nuo 2005 m. iki 2009 metų;

5. Darbuotojai, kurie dirba Jūsų ūkyje:

- Baigę ilgalaikes studijas;
- Baigę trumpalaikius kursus;
- Nekvalifikuoti;

☐ Kita

6. Ar susiduriate su kvalifikuotos darbo jėgos trūkumu?

- Taip;
- Ne.

7. Ar esate gavę paramą pagal Lietuvos kaimo plėtros 2007 – 2013 m. programos pirmos krypties „Žemės, maisto ūkio ir miškininkytės sektoriaus konkurencingumo didinimas“ priemonę „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas“ ?:

- Taip;
- Ne.

8. Kur investavote gautą paramą?

- Į naują žemės ūkio techniką;
- Į žemės pirkimą;
- Į naujų gamybinių pastatų statybą ir /arba senų gamybinių pastatų rekonstrukcija;
- Į infrastruktūros ūkyje kūrimą;

☐

9. Kaip gauta parama įtakojo Jūsų ūkio vystymąsi? (1-visiškai nesutinku...10-labai sutinku)?

	1-2	3-4	5-6	7	8	9	10
Padidėjo darbo našumas	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Pagerėjo darbų atlikimo kokybė	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Pagerėjo ūkio infrastruktūra	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sumažėjo produkcijos gamybos kaštai	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Padidėjo dirbamos žemės plotas	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

10. Ar sutinkate, kad Lietuvos kaimo plėtros 2007 – 2013 m. programos pirmos krypties „Žemės, maisto ūkio ir miškininkytės sektoriaus konkurencingumo didinimas“ priemonė „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas“ didina jaunųjų ūkininkų ūkių konkurencingumą?:

- Taip, sutinku;
- Ne, nesutinku;
- Nežinau;
- Kita.

11. Kaip vertinate paramos jauniems ūkininkams teikimo ir įgyvendinimo tvarką?

Silpnai Puikiai.

12. Kurie iš veiksnių įtakoja Jūsų ūkio konkurencingumą ? (1-nesvarbu...5-svarbiausia).

	1	2	3	4	5
Vadovavimo ūkiui ypatumai	☐	☐	☐	☐	☐
ES parama	☐	☐	☐	☐	☐
Situacija rinkoje	☐	☐	☐	☐	☐
Kokybės faktorius	☐	☐	☐	☐	☐

Technologijos	☐	☐	☐	☐	☐
Ūkio specializacija	☐	☐	☐	☐	☐

13. Kurie iš veiksnių įtakoja Jūsų ūkio konkurencingumą ? (1-nesvarbu...5-svarbiausia).

	Didelė įtaka	Nedidelė įtaka	Neįtakoja
Nestabilios produkcijos supirkimo kainos	☐	☐	☐
Ūkio dydis ir pajėgumas	☐	☐	☐
Gamybos kaštai	☐	☐	☐
Ūkių, gaminančių panašią produkciją skaičius regione	☐	☐	☐

14. Kaip vertinate „Ūkininkų turgelius“:

- Teigiamai;
- Neigiamai;

15. Ar pristatote savo ūkį ir gaminamą produkciją Lietuvoje parodose?

- Taip;
- Ne.

16. Ar esate bent vieno žemės ūkio kooperatyvo narys?

- Taip;
- Ne.

17. Ar papildomai užsiimate netradiciniu žemės ūkiu, žemės ūkiui alternatyvia veikla? (kaimo turizmas, amatai ir t.t.)

- Taip;
- Ne.

18. Ar domitės žemės ūkio ar kitų kaimo verslų technologinėmis, vadybinėmis ir rinkodaros naujovėmis? (galimi keli atsakymų variantai)

- Taip, domiuosi konsultuodamasis su žemės ūkio konsultavimo tarnyba;

- Taip, domiuosi dalyvaudamas specialiuose mokymo kursuose;

19. Išdėstykite pagal svarbumą jaunajam ūkininkui būtinus sugebėjimus:

	Labai svarbu	Svarbu	Nelabai svarbu	Visai nesvarbu	Neturiu nuomonės
Novatoriškumas	☐	☐	☐	☐	☐
Kūrybinis aktyvumas	☐	☐	☐	☐	☐
Pasirengimas rizikuoti	☐	☐	☐	☐	☐
Organizuotumas	☐	☐	☐	☐	☐
Tikėjimas savo sėkme	☐	☐	☐	☐	☐

20. Koks Jūsų išsilavinimas?

- Pagrindinis;
- Profesinis;
- Vidurinis;
- Aukštesnysis;
- Aukštasis neuniversitetinis;
- Aukštasis universitetinis.

21. Įvertinkite ir suranguokite informacijos sklaidą apie inovacijas ūkiuose:

	Labai svarbu	Svarbu	Nesvarbu	Nesidomiu
Žurnalai ir laikraščiai	☐	☐	☐	☐
Radijas	☐	☐	☐	☐
Televizija	☐	☐	☐	☐
Prekybos tarpininkai	☐	☐	☐	☐
Internetas	☐	☐	☐	☐

22. Nuo ūkininkavimo pradžios Jūsų ūkio dydis:

- Nekito;
- Padidėjo nežymiai;

- Padidėjo 1,5 ar 2 kartus;
- Padidėjo daugiau nei 2 kartus;
- Sumažėjo.

23. Kas, Jūsų nuomone stabdo jaunųjų ūkininkų ūkių konkurencingumą?(1-2 nestabdo.....10 labai stabdo).

	1-2	3-4	5-6	7	8	9	10
Garantijos norint gauti kreditą reikalavimas	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Aukštos palūkanų normos	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Socialinio draudimo įmokų didinimas	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Didelės dirbamos žemės pirkimo kainos	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

24. Didinant jaunųjų ūkių konkurencingumą, Jūsų nuomone, tikslinga būtų: (įvertinti 10 balų sistemoje, (1-2 netikslinga.....10 labai tikslinga).

	1-2	3-4	5-6	7	8	9	10
Taikyti palūkanų subsidijas	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skirti vienkartinės paramą įsikūrimui	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Taikyti paskolų teikimo lengvatas	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Ačiū už atsakymus.